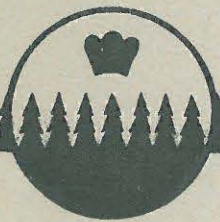

Hannu Ormio

SUOMUJOEN KOTAJÄRVEN KOLTTAKENTTÄ
YMPÄRISTÖINEEN

Selostus ja hoitosuunnitelma

SUOMUJOEN KOTAJÄRVEN KOLTTAKENTTÄ

Selostus ja hoitosuunnitelma

	sivu
0. Tiivistelmä	2
1. Semenoffit Suenjelissa	2
1.1. Sukualue Vuennijärvellä	2
1.2. Talvikylä	4
1.3. Evakkomatkat	5
2. Kesäpaikka Kotajärvellä	5
2.1. Pirtti	6
2.2. Sauna	6
2.3. Asuinkota	6
2.4. Lammaspuura ja -aita	7
2.5. Porolato	8
2.6. Poroaitaus	9
2.7. Jalka-aitta	11
2.8. Uuni	12
2.9. Kolttakentän muut rakenteet	13
- verkkoulku	
- koirankoppi	
- kellarit	
- käymälä	
- pyykkipata	
- porojen syöttöpaikka	
- uuttu	
2.10. Kulttuurin vaikutus kasvistoon	15
3. Talvipaikka Luttojoella	15
4. Muut kulttuurin jäljet Kotajärven ympäristössä	16
4.1. Kolttakentän nili	16
4.2. Ahvenojan nili	17
4.3. Ahvenojan laukopuoli	17
4.4. Ahvenseljän katos	17
4.5. Peurahaudat	18
4.6. Kauempana sijaitsevat kohteet	19
- Helanderin kota	
- Jääkärikämpä	
- Niemivaarojen kämpät	
- Raja-Jooseppi	
- Aittajärven ja Ahvenjärven kolttakentät	
5. Palveluvarustussuunnitelma	21
5.1. Autotie ja paikoitus	21
5.2. Liittyminen muuhun polkuverkkoon ja Kuutuan virkistys-	
kalastusalueeseen	22
5.3. Telttailualue	23
5.4. Viitoitus	23
5.5. Suomujoen ylityspaikat	24
6. Opastussuunnitelma	24
6.1. Opastuspaikka	24
6.2. Opastustaulut	25
6.3. Lyhyt kolttapolku	25
6.4. Eräkulttuuripolku	25
6.5. Esitteet	26
6.6. Opastetut retket	26
6.7. Kolttaperinteeseen liittyvät tilaisuudet	27
7. Valvonta ja hoito	27
8. Lähteitä	27
9. Kuvaliitteet 1 - 21	

O. Tiivistelmä

Suomujoen kolttakenttä on Suonikylästä kotoisin olevan Semenoffin perheen kesäpaikka, jossa asuttiin sodan jälkeen muutama vuosi. Se on nykyisen Suomen alueella parhaiten säilynyt rakennuskokonaisuus, joka on tehty vanhan Suenjelin rakennusperinteen mukaan. Paikka on rakennushistorian ja kolt-taperinteen kannalta arvokas. Lisäksi se on kiinnostava nähtävyys.

Kolttakenttä kuuluu perusteilla olevaan Koilliskairan kansallispuistoon. Kolttakentän alueesta kehitetään yksi tulevan kansallispuiston opastuspaikois-ta. Sen erikoistehtävänä on kolttasaamelaiskulttuurin ja myös Koilliskairan muun entisen erämaakulttuurin esittely.

Kolttakentän rakennukset ja rakenteet entistetään. Päärakennus ja sauna jäävät lukittuina valvontakäyttöön. Ne ovat käytettävissä myös opastettujen retkien ja saamelaisperinteeseen liittyvien tilaisuuksien pitoon.

Alueelle rakennetaan suurehko katettu opastaulu, jossa kerrotaan kolttakulttuurista ja entistetyn kesäpaikan rakennuksista. Lisäksi tehdään lyhyt rengaspolku, joka kulkee kolttakentän rakenteiden ja eräiden muiden entiseen erätalouteen liittyvien rakenteiden kautta. Paikasta tehdään opasvihkonen suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

Automatkaa kolttakentälle on Ivalosta 53 km ja Suetiselän matkailualueelta 48 km. Paikoitusalue järjestetään Aittajärvelle tulevan tien varteen, 2 km:n päähän kentästä. Tieltä maastoon jatkuvat ajourat katkaistaan. Polkuyhteydet Kuutuan virkistyskalastusalueelta ja paikoitusalueelta kolttakentälle sekä pitkin Suomujokivartta kunnostetaan ja viitoitetaan. Kotajärvelle rakennetaan suhteellisen hyvin varustettu telttailualue, jotta leiriytymispaine itse kolt-takentällä vähenisi ja jotta opastettujen ryhmien ruokailulle ja muulle ohjel-malle saataisiin sopiva paikka itse kolttakenttää kuluttamatta.

1. Semenoffit Suenjelissa

1.1. Sukualue Vuennijärvellä

Pietari Semenoffin perhe asui ennen sotia Petsamon Suenjelissa eli Suoni-kylässä. Semenoffien sukualue oli Vuennijärven ympäristössä (kuva 1). Siellä asuivat kesäajan ne Semenoffit, jotka myöhemmin muuttivat Suomujoelle (Oudas ja Natalia S., heidän lapsensa Iivana (Uts-Evvan), joka asettui sitten Sevetissä Nilijärvelle, toinen Iivana, joka muutti Sevetissä Kirakkajärvelle kuten Pietariki Pietari ja Maria sekä Uts-Evvanin vaimo Eufrosimia ja toisen tyttären poika Ontrei). Lisäksi Vuennijärvellä asui perheineen Oudaksen veli Sergei (joka

evakon jälkeen asui Ruohojärvellä 20 km Suomujoesta pohjoiseen ja muutti sitten Kirakkajärvelle).

Jokaisen perheen kesäpaikka oli eri paikassa järven eri puolilla. Oudaksen paikka oli saarella. Pietari meni naimisiin vasta 1944, joten hän asui vielä isänsä talossa. Kesäpaikkaan kuuluivat Pietarin muistin mukaan seuraavat rakennukset:

a) Asuntona oli isompi hirsirakennus 8 x 6 m, yksi huone ilman eteistä, varustettu piisillä. Välikatto oli pyöreää puuta, vesikatto veistetyistä kouruista tehty. Pirtti oli tehty noin v. 1937, joten se oli sodan alkaessa aivan uusi. Sitä ennen oli vanha hirsikämppä.

b) Kalakellari, tasamaalle kaivettu, hirsistä salvostettu, katto pyöreää kuorittua puuta, katolla tuohta naulattuna kahteen kerrokseen, sen päällä ohuelti koivikosta haettua kuivaa sammalta, päällimmäisenä puoli metriä hiekkaa. Sisäänteeniin vinokäytävää pitkin, jonka seinät olivat pyöreää puuta, ja ovesta. Kellarin koko oli noin 3 x 3 m, korkeus 2 m.

c) Nelijalkainen jalka-aitta, koko noin 4 x 3 m.

d) Sauna, 3.5 x 3.5 m, pyöreästä puusta salvostettu. Sisäänlämpiävä kiuas ja neliruutuinen ikkuna.

e) Heinälato, harva, koirankaulalle salvostettu, katto pyöreää puuta ja tuohta, päälle naulattu 20 cm välein halkaistut rimat. Koko 6 x 5 m. Heinät olivat lampaita varten, joita oli noin 10.

f) Jäkälän säilytystä varten oli vinokattoinen laavu.

g) Porojen rengasaita oli noin 5 km pitkä; sisällä pidettiin 20-30 poroa. Aitaus rajoittui yhdeltä puolelta rantaan.

h) Aitauksen sisällä oli porolato.

i) Syksyä varten oli toinen aitaus noin 3 km päässä. Sen ympärysmitta oli 10 km; se oli yhteinen Vuennijärven kaikkien perheiden kanssa. Yhteensä Vuennijärvellä oli 6 aitausta. Petoista ei näissä aidoissa ollut paljon kiusaa, joka päivä joku kävi katsomassa poroja.

j) Lampaat asuivat vapaasti pihalla; niille oli salvostettu navetta, jonka koko oli 5 x 3 m. Siinä oli turvekatto ilman välipohjaa. Ikkunana oli lautaluukku.

k) Leivinuuni. Sen päällä oli laudoista tehty nelijalkainen katos.

l) Verkko- ja nuottakatos. Se oli nelijalkainen katos, jossa oli vedenpitävä kourukatto. Koko oli ehkä 8 x 4 m. Seinät olivat harvaa vaakariukua. Päätysseinä oli auki, siinä oli lukittava irtoseinä. Sisään ripustettiin riuvuille nuotta ja verkot. Lisäksi siellä säilytettiin talon kolmea venettä ja ahkioita. Sanireet pidettiin kesäaikana peitettyinä ulkosalla.

Kalastusvälineet olivat verkot ja nuotta. Verkot tehtiin itse ostolangoista, ylä- ja alapaulat männynjuurista. Kohot ja kivekset olivat tuohta, nuotankohot

honkaa. Kesällä nuotattiin pikkukalaa (P. Semenoffin käyttämän nimityksen mukaan maivaa), verkoilla pyydettiin matalasta vedestä isoa ahventa ja haukea.

Muita kämppiä tai rakennuksia ei Pietarin muistin mukaan Oudaksen perheellä ollut 1930-luvun lopussa, talvikylästä muutettiin kesäpaikalle suoraan. Kaikkien vuennijärveläisten yhteisiä kalakotia oli Lounajärvellä, Kollonjärvellä ja eräällä kolmannella järvellä. Perheen muuttoreitti oli vielä 1930-luvun alussa monimutkaisempi (Nickul 1935). Kausiasuinpaikkoja oli useita (kuva 2). Pietari piirsi tuolloin kansakoulussa kuvan Kollonjaurilla olleesta perheen kevätpaikasta, johon kuului mm. pirtti ja nili (Nickul 1934).

1.2. Talvikylä

Talvikylässä Suenjelissa Oudaksella oli

a) kaksihuoneinen hirsitalo, molemmin puolin veistetyistä hirrestä tehty.

Sen kamarissa oli leivinuuni, tuvassa piisi.

b) Kaksiosainen varastorakennus, jonka hirsiosa oli ruokatarvikkeita varten ja sahalaudasta tehty osa heiniä varten.

c) Hirsinen lammasnavetta

d) Sauna

e) Sahalaudasta tehty puusuoja.

Talvikylän rakennukset oli rakennettu Suomen valtion avustuksella vuosina 1927-30. Entinen talvikylä oli jäänyt Neuvostoliiton puolelle, kun Petsamon itäraja käytiin v. 1921.

Matka talvikylästä Vuennijärvelle (50 km) kesti 2 vrk, se tehtiin viimeisillä lumilla. Takaisin tultiin marras-joulukuulla, kun jäät jo kantoivat.

Keskitalvella kaikkia Suonikylän poroja paimennettiin yhdessä. Niillä ei ollut aitausta.

Porot olivat kesäpaikalla aitauksessa kesäkuun alusta syyskuuhun, jolloin ne rykimääjäksi päästettiin irti. Talviaika paimennettiin: teurastus suoritettiin aikaisin syksyllä, marraskuun alussa, kun poro oli lihavin. Kesäpaikan aitaus oli "kesytysaitaus", kun siinä pidettiin poroa kolme kesää, niin neljäntenä poro oli jo niin kesy, että se alkoi elää kotinurkilla.

Verotuksen takia poromääriä ei ilmoitettu. Vain erotukseen joutuvat luettiin, suurin osa saattoi olla pihapiirissä eikä niitä koskaan luettu.

1.3. Evakkomatkat

(Matti Sverloffin ja Pietari Semenoffin mukaan)

Kun talvisota syttyi, Suenjelin koltilla alkoi pitkien evakkomatkojen kausi. Sverloffit ja Feodoroffit vaelsivat poroineen Akkajärviltä Vätsärin kautta Tsiuttajoelle (noin 160 km), jossa oltiin välirauhan tullessa. Sieltä palattiin Inarijärven poikki Jäniskosken ja Iivaaran kautta takaisin Suenjeliin. Jatkosodan loppuessa kaikki porot jäivät rajan taakse.

Semenoffit olivat talvisotaa paossa Rovaniemen lähellä Koivussa. Talvisodan jälkeen palattiin rajan pinnassa olevien naapurien luo, mutta Suenjeliin ei päästy. Silloin oli vielä poroja. Jatkosodan lopulla lähdettiin evakkoon vasta kun saksalaiset alkoivat perääntyä. Saksalaiset veivät evakot Rovaniemelle ennen Lapin sodan alkamista, osan veivät suomalaiset. Mukaan otettiin vain makuuvaatteita ja vähän muuta mitä selässä voi kantaa, kaikki muu jäi, myös porot. Evakkoaika vietettiin Kalajoella.

2. Kesäpaikka Kotajärvellä

Vuennijärven Semenoffit palasivat evakosta Kalajoelta Lappiin vuonna 1946. Suenjeliin ei enää päässyt, mutta he sijoittuivat mahdollisimman lähelle entistä sukualuettaan ja luonnonoloiltaan vastaavalle seudulle. Oudaksen perhe asettui Suomujoen muodostamien kalaisten järvien äärelle. Tänne ryhdyttiin rakentamaan asuinkenttää Suenjelin perinteen mukaisesti. Sodan mukana oli menetetty kaikki porot ja pääosa kalastusvälineistä, mm. nuotta. Koska jouduttiin aloittamaan tyhjistä uudisasutuksena, rakennuksista tuli vaatimattomammat kuin Vuennijärvellä oli ollut. Paikka jäi hieman kesken, koska siinä ehdittiin asua vain kolme kesää ennenkuin entisen Suenjelin koltat asutettiin lopullisesti Sevettijärvelle.

Muut vuennijärveläiset asettuivat naapureiksi lähistön järville (kuva 1); Iivana (Uts-Evvan) Ahvenjärvelle, Sergei Ruohojärvelle, toinen Iivana ensin Aittajärvelle ja sitten Luton varteen.

Seuraavassa esitellään yksitellen Kotajärven kentän rakennukset, niille tähän asti tehdyt toimenpiteet sekä kunnostusehdotukset. Numerointi viittaa asemapiirrokseseen (kuva 4) ja karttaan (kuva 3). Useimmista rakennuksista on tehty aikaisemmin dokumentaatiopiirustukset (Oikarinen et al. 1979, SU 4:8), ja ne on valokuvattu (museovirasto, kansatieteen kuva-arkisto/Martti Linkola). Tässä esitetään vain täydentäviä kuvia. Entistämisen eri vaiheista on valokuvia metsähallituksen suojelun ja ulkoilun kuva-arkistossa (nrot mhls 050380-550480).

Rakennusten kuvaamisessa on käytetty seuraavaa jaottelua:

- a) millainen se oli alkujaan (elokuussa 1980)
- b) millaiseksi se entistettiin elo-syyskuussa 1980 WWF:n talkooleirillä
- c) mitä toimenpiteitä vielä tarvittaisiin.

2.1. Pirtti (1)

a) Piirroksat ks. SU 4:8, kuvaus Linkola 1980. Pirtti lienee valmistunut v. 1947. Siinä asuivat Oudas ja Natalia, Pietari sekä tämän vaimo Helena, sisko Maria ja toisen sisikon poika Ontrei, jotka sen valmistumiseen asti olivat asuneet kodassa.

Pirtin samoin kuin saunankin vesikatto oli tarkoitettu tilapäiseksi. Siinä on vain ohuiden pyöreiden riukujen päälle naulattu tervapahvi. Lopullista vesikattoa ei ehditty tehdä, ennen kuin paikka jäi autioksi. Tästä johtuu, että rakennuksen katto on pahoin romahtanut; talo on muuten tehty suhteellisen hyvin. Yläpohja on tehty leveästä halkaistusta palkista, joiden päällä on samalta ja rakennuksen takaa nostettua hiekkaa.

b) Pirtille ei ole tehty mitään. Lattia- ja yläpohjapalkkeja oli myöhemmin siirretty kotaan makuulaveriksi; ne palautettiin takaisin.

c) Entistetään. Myös hirsiä joudutaan jonkin verran uusimaan. Vesikattona olisi sopivin halkaistusta ja kouruksi veistetyistä palkista tehty, vaikka selkeästä ei alkujaan ollutkaan. Muuten on entistämässä syytä noudattaa samaa periaatetta kuin jo kunnostetuissa rakenteissa: korjataan sellaiseksi kuin se alkujaan rakennettiin, ei 'liian oikeaoppiseksi'. Työlle on ollut leimallista kiireisyys ja se, että vanhaa rakennustapaa sovellettiin senhetkisiin oloihin (materiaalipula, saksalaisten jättämät materiaalit). Entistämisen yhteydessä rakennuksen sisäyksityiskohdat olisi dokumentoitava tarkemmin.

2.2. Sauna (2)

a) Piirroksat ks. SU 4:8, kuvaus Linkola 1980. Myös saunan katon romahtaminen on johtunut sen väliaikaiseksi tarkoitettuun rakenteesta. Saunan ovi löytyi aitasta, se palautettiin.

b) Saunalle ei tehty vielä mitään.

c) Entistetään. Työn yhteydessä on syytä tehdä sisätiloista yksityiskohdainen dokumentointi.

2.3. Asuinkota (3)

a) Piirroksat ks. SU 4:8, kuvaus Linkola 1980. Valokuvat mhls 310380, 390380, 470380, 530380, 180480, 220480, 340480, 400480. Kota rakennettiin ensimmäiseksi asunnoksi v. 1946. Siinä asuivat ensimmäisen kesän Pietarin vanhemmat, Maria-sisko, sisikonpoika Ontrei ja vaimo Helena

(os. Fofanoff) siihen saakka kunnes pirtti valmistui (kuva 5). Tällöin vapautuneeseen kotaan muutti Iivana-veli (Uts-Evvan) ja tämän vaimo Eufrosimia. Kun heidänkin pirttinsä valmistui Ahvenjärvelle, kota jäi asumattomaksi keittokodaksi.

Kodassa ei ollut lattialautoja, vain kynnyspannat ja tunturikoivun risuja makuualustana (myöhemmin retkeilijät olivat tuoneet päärakennuksesta lautoja laaveriksi).

b) Kota kunnostettiin samanlaiseksi kuin se oli raunion ja Pietari Semenoffin muistin mukaan. Vanhoja osia on osa ruoteista, lieden arina ja suurin osa lieden reunakivistä sekä haahlaketju. Ruoteiden päällä olleen tervapahvin tilalle pantiin harmaa ohut kattohuopa ja kadonneen oven tilalle Pietari teki muistinsa mukaan uuden samanlaisen. Pietari teki muistin mukaan myös kodan kynnyspannat. Kota on nyt täsmälleen samanlainen ja samalla tekniikalla tehty kuin alkuperäisen. Runkona on neljä pyöreää haarapuuta, joiden varassa ovat muut ruoteet, osaksi halkaistut, osaksi pyöreät. Niiden päällä on vesieristeenä kattohuopa, sitten turve ja lopuksi painona pölkkyjä ja oksaisia latvuuksia. Ovi on tehty halaspuolikkaista ja varustettu puusaranoin. Nauvoja on käytetty saman verran kuin alkuperäisessä kodassa (lähinnä oviaukon ja oven kokoamisessa). Kynnyspannat jakavat sisätilan kuvan 5 osoittamalla tavalla. Oven päältä peräseinälle kulkee kaksi savupuuta (alkuperäisiä), joista riippuu haahlaketju. Tulisijan arina on isoista laattakivistä, se on reunustettu matalilla (5 cm arinan pinnasta) pyöreillä kivillä. Kodan korkeus ja sisätila ovat hieman suuremmat kuin piirustuksissa, koska piirustukset on tehty vanhasta, lahouttaan hieman maahan vajonneesta kodasta.

c) Kodalle ei tarvitse tehdä mitään; se voinee toistaiseksi jäädä avoimeksi nähtävyydeksi ja kahvittelupaikaksi.

2.4. Lammaspuura ja -aita (4,5)

a) Piirros ks. SU 4:8, kuvaus Linkola 1980. Valokuvat mhls 410380, 490380, 880480, 400480. Kotajärvellä oli 5 aikuista lammasta; ne olivat Oudaksen. Lammaille syötettiin lehtiä, heiniä ja jäkälää. Ne olivat yötä turvekodassa eli puurassa (4), päivisin niitä pidettiin joko pienessä syöttöaitauksessa (5) tai poroaitauksen siinä osassa, joka on Mukkaperänjärven salmen takana. Sinne lammaat vietiin veneellä.

Lampaiden syöttöaitaus oli (kuva 6) tehty pyöreistä, $\varnothing$ 3-5 cm riu'usta, jotka oli asetettu vaakasuoraan. Pystypaalut 90 cm korkeita, $\varnothing$ 5-7 cm. Ylin ulku 80 cm korkeudella. Nurkkien pystypaaluihin riu'ut oli naulattu ulkopuolelta. Keskellä pitkää sivua lisäksi puhelinpiuhalla sidottu paalupari, jota

ei ollut naulattu. Riukuja päällekkäin 6-7, naulausten väli noin 10 cm (7-15 cm). Riu-ut oli katkaistu huolimattomasti kirveellä. Ainakin osa niistä on ollut keloja. Kaikki eivät ulotu nurkasta toiseen. Aidan portista ei enää saanut selvää; aita oli aivan lysähtänyt ja lahonnut. Pietarin mukaan luoteisnurkassa oli kääntyvä pieni portti.

b) Lammaspuuran (4) runko on tehty pyöreistä puista; se oli hyvässä kunnossa, joten rungolle ei tehty mitään. Ruoteiden päälle asetettiin uudet turpeet (ilman vesieristystä kuten alkujaankin) ja painopuiksi pölkkyjä ja latvuksia. Sisältä tyhjennettiin retkeilijöiden tuomat aluset ja tulisija, ja oveen tehtiin uudet veistetyt pielet. Kadonneen oven tilalle tehtiin Pietarin ohjeiden mukaan uusi puusaranainen, halkaistuista laudoista nauloilla koottu ovi.

Lampaiden syöttöaitaus (5) uusittiin v. 1980 aivan samanlaiseksi kuin se jäänteiden mukaan oli. Portti tehtiin Pietarin ohjeiden mukaan pyöreistä ohuista puista ja saranoitiin nurkkapaaluun puhelinpiuhalla.

c) Puura ja lammasaita ovat nyt kokonaan valmiit ja kunnossa.

2.5. Porolato (6)

a) Kuva 7, valokuvat mhls 430380, 550380, 570380, 080480, 100480, 120480, 140480; kuvaus Linkola 1980. Porolato eli leäkk on poroaitauksen sisällä sijaitseva, molemmista päistä avoin turvekattoirten rakennus, jonne porot hakeutuivat suojaan hyönteisiltä. Tässä 2,5 x 10 m poroladossa majailivat Oudas ja Pietari Semenoffin 15 poroa. Runkona oli alunperin ollut kolme poikittaista niskahirttä, jotka pysyivät ilmassa 7 pystytuen varassa. Näistä yksi oli elävä mänty, yksi kelo, kaksi omilla juurillaan seisovaa lovipäiseksi kannoksi lyhennettyä mäntyä ja kolme irrallista pystypaalu. Porolato oli rakennettu seuraavassa järjestyksessä:

- Runko: patsaat ja niiden väliset niskahirret. Patsaiden yläpää oli veistetty lovipäiseksi. Irtonaiset patsaat oli upotettu maahan ja tuettu naulatuilla vinotuilla. Keskellä olevat täysimittaiset puut toimivat patsaina siten, että vinottaisen haarapuun varassa oleva niska nojasi niihin. Tämän niskan keskellä oli vielä yksi halkaistusta puusta tehty lovipäinen pystypöngkä.

- Vuoliaisten päälle asetettiin pitkittäiset kattopuut: pyöreää keloja, halkaisija 8-17 cm, lovettu niskahirsien kohdalta. Lisäksi muutamia halkaistuja tuoreita mäntyjä, leveys 14-19 cm.

- Katon varaan sivuseinille asetettiin vinoon oksaiset latvukset, Ø 8-18 cm.

- Latvusten oksanhankojen varaan asetettiin vaakariu'ut, Ø 4-10 cm.

- Latvuksille sidottiin puhelinpiuhalla riuku pariaksi siten, että seinän vaakariu'ut pysyivät paikoillaan.

- Katto ja seinät katettiin turpeilla. Vesieristystä ei ollut.
- Seinän turpeiden painoksi asetettiin nojalleen paksuja pölkkyjä ja kelonlatvuuksia.

Nauloja on käytetty vain irtonaisten patsaiden vinotukien kiinnittämiseen.

Porolato oli v. 1980 pahasti lahonnut ja romahtanut. Se oli jouduttu rakentamaan ilmeisen kiireesti, joten esim. katon jännevälit olivat jääneet liian pitkiä (4.5 m). Kaksi patsaina toimivaa täysimittaista puuta oli liikkumisellaan myös nopeuttanut hajoamista. Kaksi omilla juurillaan seisovaa paalua olivat jo tyvestään loppuun lahonneet.

b) Porolato uusittiin 1980 saman kokoiseksi kuin alkuperäinen. Siihen käytettiin jonkin verran vanhoja tukipuita ja katon halaspuolikkaita. Siitä tehtiin kuitenkin aika lailla tukevampi kuin alkuperäinen oli; mestarina oli Matti Sverloff.

- Pohjoispään lahonneiden paalukantojen tilalle tehtiin uudet irtopatsaat vinotukineen.

- Keskosan niskahirsi pönkättiin kahdella haarapuuparilla siten, että se ei enää nojaa pitkiin puihin (niistä toinen on pahasti kallistunut kelo).

- Kolmen alkuperäisen niskan paikan lisäksi väleihin tehtiin vielä kaksi pienempää, joten niskoja on nyt viisi, jänneväli noin 2.5 m. Poroladon pituus niskoista mitattuna on 10.2 m ja leveys (pystypatsaiden väli) 220-240 cm.

- Sivuseinien sitomiseen käytettiin galvanoitua rautalankaa enemmän kuin alunperin oli käytetty puhelinpiuhaa.

- Kumpikin pää on auki, päädyssä on noin 70 cm lippa.

c) Porolato on valmis ja kunnossa. Luultavasti porot tulevat sitä käyttämäänkin, koska ne pääsevät helposti korjaamattomien aidan osien yli aitauksen sisään.

2.6. Poroaitaus (7)

a) Kuvaus Linkola 1980, kuva 8, valokuvat mhls 110380, 130380, 450380, 490380, 650380, 060480, 180480, 200480, 380480, 880480. Poroaita on noin 1400 m pitkä rengasaita, alaltaan noin 8.6 ha, josta 200 m aidanosa erottaa erilleen 1 ha alueen pienen lammen ympäriltä (kuvat 3 ja 4). Aitaus oli aluksi pienempi, noin 1.5 ha suuruinen. Se oli rakennettu Kotajärven ja Mukkaperänjärven välisen salmen molemmin puolin. Kun aita sitten rakennettiin suuremmaksi, niin tarpeettomaksi käyneestä aidanosasta käytettiin aineksia uuteen aitaan, joten siitä on vain osa jäljellä (valokuva mhls 060480). Pikkuaitauksessa olevan lammen

avoin rantahietikko oli porojen suosima oleilupaikka räkkäaikaan. Salmen eteläpuolinen aitauksen osa toimi myös lampaiden laitumena, jonne eläimet vietiin päivittäin veneellä. Semenoffin muutettua pois aitauksen lienee palvellut vielä jonkin aikaa Lapin paliskunnan tilapäisenä erotuspaikkana (Piera Magga).

Aitauksessa oli kolme porttia: Lammaspuuran takana polun kohdalla oli yksinkertainen sulkuveräjä vaakasuorine, sivuun työnnettävine ulkuineen (7 a). Siitä ei ollut jäljellä juuri mitään vuonna 1980. Poroladolle johtavan polun kohdalla oli pieni pyöreistä riu' uista tehty portti, joka kääntyi pielensä varassa (7 b, kuva 9). Aitauksen itäreunassa oli sulkuveräjä kohdassa, josta polku aikaisemmin kulki (7 c, kuva 9, valokuva mhl 110380). Uluille on saatu sivuuntyöntämistilaa siten, että aidassa on veräjän kohdalla jyrkät mutkat. Ne toimivat samalla suppilomaisena nieluna, joka helpottaa porojen ajamista aitaukseen. Rantaa pitkin kulkevalla polulla ei aitauksen itäreunassa ole veräjää, polun kulijat saivat ennen pujottautua ulkujen välistä. Nyt aita on täältä kohdalta maatonut.

Poroaita (kuva 8) on tehty mäntyuluista, joiden pituus on 3-5.5 m ja paksuus 3-9 cm, keskimäärin tyvestä 6, latvasta 4 cm. Useimmat ulut ovat pyöreää keloja, osa on ollut elävää mäntyä. Jotkut paksuimmat tuoreet ulut on halkaistu. Ulut on asetettu vaakasuoraan. Pystypaaluina ovat a) elävät puut, joiden parina on oksainen kelon tai tuoreen männyn latvus. Väleillä, joissa eläviä puita ei ole on b) suora seiväs latvuksen parina, jolloin molemmat on upotettu maahan. Usein on c) yksi ohut pariton seiväs pujoteltu pystyyn ulkujen väliin estämään niiden liikkumista toisiinsa nähden. Joskus se on naulattu kiinni. Melkein kaikki ulut ovat kahdesta kohdasta elävässä puussa. Paaluväli on yleensä 1.5 m, joskus 2 tai alle 1.5 m.

Aidan korkeus on 150 cm, ei alle 140 cm. "Vitsaksina" on käytetty sodan aikaista saksalaista puhelinkaapelia (kangaspäällysteinen vaijeri). Jonkin verran - varsinkin pihapiirissä - kiinnitykseen on käytetty nauvoja.

Ulkuja on päällekkäin 7-9, yleensä 7. Vinotukia ei ole läheskään kaikissa pystypaalupareissa. Ne on joko vain pujotettu ulkujen ja paalujen väliin tai lisäksi naulattu. Ulut pysyvät koholla d) viereisen tolppavälin ulkujen päiden varassa, e) pystytolppana olevan latvuksen oksantynkien varassa, f) sidelangan päällä, g) naulaamalla (harvoin); jos ulku on naulattu, sen pää on veistetty suoraksi. Joskus h) ulku on viereisen ulun juurakon haarojen varassa ja usein i) maasta kohollaan kannon tai alle tuodun juurakon päällä. Joissakin tapauksissa j) tolppaparin väliin on naulattu palikat.

Aita mutkittellee metsässä sen mukaan, missä puusto on riittävän tiheää, jotta tolpiksi saadaan elävät puut. Sahaa ei ole käytetty muuhun kuin isoimpien latvustolppien tekoon, pääosa aidasta on tehty kirveellä. Puhelinpiuhasidosten alkusolmuna on ns. tukkikytky, loppusolmuna ns. ulkosorkka. Lanka on kierretty paaluparin ympäri pariin kolmeen kertaan, mutta ns. kiristyskierroksia ei ole.

Siteitä on paaluparissa yleensä 2.

b) Aita on kunnostettu asuinkentän puoleiselta sivulta 350 m matkalla samanlaiseksi kuin se alunperin on tehty. Enimmäkseen käytettiin vanhoja aidaksia, mutta lisääkin jouduttiin hankkimaan melko paljon, koska asuinkentän alueelta alkuperäistä aita oli käytetty melko lailla polttopuuksi. Vanhaa puhelinpiuhaa käytettiin mahdollisimman paljon uudestaan, mutta enimmäkseen täytyi käyttää galvanoitua rautalankaa. Poroladolle johtava portti tehtiin jäljellä olevien pahoin lahonneiden jäännösten mukaan (valokuva mhls 650380). Rantapolun kohdalle tehtiin yksinkertainen sulkuveräjä Pietari Semenoffin muistin mukaan (valokuva mhls 880480).

c) Koko aitausta ei ole tarpeen entistää, mutta pari poluille näkyvää kohtaa kaipaa vielä kunnostuksen: aitauksen itäreunasta rantapolun kohdalla kunnostetaan noin 50 m pätkä, johon jätetään aukko (ei veräjää) polun kohdalle. Tällöin idästä tulevalle retkeilijälle muodostuu selkeä kuva nähtäisyysalueen rajasta. Rengaspolun varteen osuva aidan kohta lammen pohjois- ja luoteispuolella olisi myös kunnostettava (250 m). Tämä kohde ei ole kiireinen.

2.7. Jalka-aita (8)

a) Piirros ks. SU 4:8, kuvaus Linkola 1980. Valokuvat mhls 330480, 530380, 220480, 240480, 320480, 400480. Aitan teki Pietari Semenoff vuonna 1947 irtokannoille. Seinissä on siirtomerkit muualla paitsi ovipäädyissä, mutta Pietarin mukaan aittaa ei ole koskaan siirretty. Seinät on tehty pienestä pyöreästä puusta, suurimmaksi osaksi elävästä, osittain kelosta. Ovipäädyssä ja päätykolmioissa on sisäpuolelle naulatut följärit halkaistusta kelosta. Päätykolmiot ovat halaspuolikkaista, samoin sivuseinien ylimmät hirret.

Lattia on tehty pyöreistä puista, jotka ylettyvät seinän läpi. Ulkopuoliset lattiapuiden päät ovat lahonneet, koska räystääs on kauan aikaa ollut liian lyhyt. Lattian alimpien kannatinpalkkien päät ovat ovipäädyssä 25 cm pitkät, niiden välissä oven edessä on ollut Pietarin muistin mukaan kahdesta lähes pyöreästä puusta tehty hyllymäinen 'kuisti'. Vain naulat ovat jäljellä.

Katossa on yhtenä kerroksena kelosta tehtyjä isoja veistettyjä halaspuolikkaita, leveys 16-20 cm. Lisäksi on pari 20 cm levyistä vanhaa halkaistua lankkua, jotka ovat aikaisemmin olleet ulkona (jäkälöityneet). Halaspuolikkaiden alapäät nojaavat pitkittäiseen räystäään sidepuuhun, joka on niin lähellä seinää, ettei räystästä ole kuin 4-8 cm, sidepuu mukaan lukien 6-10 cm. Katon epätasaiselle pinnalle - halaspuolikkaiden kupera pinta on ylöspäin - oli kiinnitetty

vanha tervapahvi siten, että pahvi peitti myös räystäään sidepuut. Vuonna 1979 tervapahvin päälle oli osittain levitetty vihreää kattohuopaa. Pietari Semenoffin mukaan katon alin halaspuolikaskerros ja tervapahvi ovat alkuperäisiä. Lisäksi päällä oli pitemmät halkaistut ja hieman kourulle veistetyt palkit, joten räystääs ylettyi yli lattiapuiden päiden. Harjalla oli pitkittäin kaksi lautaa. Tämä päällimmäinen lautakerros oli hävinnyt.

b) Ovi löytyi pirtistä; se oli naulattu ikkunan tukkeeksi. Se sijoitettiin alkuperäisille saranoilleen. Ovi on tehty ohuesta veistetyistä laudoista. Lukkohelana on paksusta rautalangasta kierretty ja tiukasti kiinni kiilattu lenkki.

Kattoon pantiin ohut harmaa huopa siten kuin se oli ollut - halaspuolikkaiden päälle - mutta ei räystäään sidepuiden päälle. Alle jätettiin vanhan tervapahvin riekaleet. Päälle tehtiin halkaistuista laudoista ja hieman kouruiksi veistetyistä kelleksistä uusi laudoitus Pietarin muistin mukaan. Räystäistä tuli 30 cm pitkät. Harjan suojaksi pantiin halaspuolikkaat.

Oven eteen 'kuistiksi' kiinnitettiin Pietarin muistin mukaisesti kaksi pyöreää Ø 9 cm puuta, joita on yläpinnasta hieman tasoitettu.

c) Aitta on valmis ja kunnossa. Se voitaisiin lukita, jolloin sitä voi käyttää huolto- ja rakennustarvikkeiden varastona. Lukkohelat olisi tehtävä siten, että ovea ei tarvitse rikkoa (esim. alkuperäisenlaiset rautalankalenkit).

2.8. Uuni (9)

a) Kuvaus Linkola 1980, valokuvat mhls 310380, 330380, 350380, 610380, 630380, 260480. Ulkouuni on tehty pienehköistä liuskakivistä, koko keskimäärin 20 x 20 x 5 cm. Pohjalla on arina isommista laatoista. Seiniä on holvattu, mutta katto on luultavasti alun perinkin ollut vahvojen romurautaliuskojen tukema (piirros kuva 10). Kivet on murattu hienolla hiekansekaisella kuralla, joka varmaan on saatu rannasta.

Uuni oli pahoin romahtanut, joten rakenteesta ei saanut täydellisesti selvää. Pietari Semenoff ei ollut mukana sitä rakentamassa, joten hänkään ei rakennetta tarkoin muistanut. Suuaukon leveys on saattanut olla 50 cm. Hiekka on valunut arinalle ja uunin sivuille; hiekkakerros on voinut olla useita senttimetrejä paksu. Savuaukko lienee ollut keskellä.

b) Uuni jouduttiin rakentamaan lähes kokonaan uudestaan. Mestarina oli Matti Sverloff. Jonkin verran käytettiin uusia kiviä, mutta pääosa kivistä on alku-

peräisiä. Laattakivistä tehty arina uusittiin, uunia kavennettiin ohuella kivikerroksella, joten se pieneni vähän. Alkuperäisessä uunissa oli ilmeisesti kaltevaa holvausta. Nyt katto tehtiin vähän isommista kivistä ilman varsinaista holvausta. Seinät ovat lähes pystyt ja katto suorahko, isojen laattakivien ja alkuperäisten rautojen avulla koottu. Savuaukko tehtiin keskelle kattoon. Se ja suuaukko tukitaan isoilla laattakivillä. Muurattiin joen rannan suosta otetulla savella, joka kasteltiin veteläksi. Uunia lämmitettiin varovasti 1 vrk; sen jälkeen kaikki uunin raot peitettiin päältä savikerroksella ja varovaista lämmitystä jatkettiin. Uuni on kuivumisen ajaksi peitettävä, ettei sade vie savea ja että savesta tulisi kestävämpi. Jos uunia lämmitetään liikaa, niin savi halkeilee.

c) Muuraus on vielä tarkastettava ja savea ehkä lisättävä, jos kuivuminen ei ole saanut tapahtua kunnolla. Uunissa voidaan paistaa leipää esim. opastettujen retkien tai kolttaperinteeseen liittyvien tilaisuuksien yhteydessä.

2.9. Kolttakentän muut rakenteet

Rannassa on ollut Pietari Semenoffin mukaan pyöreistä puista tehty kaksiseipäinen verkkoulu (10, kuva 11). Sen naulat ovat jäljellä elävässä männynssä. Pietari teki 1980 samaan puuhun tukevasta kelosta yksiosaisen 6 m:n pituisen uuden ulun, joka on toisesta päästä naulattu, toista päätä kannattavat haarapuut (valokuvat mhls 240480 ja 300480).

Pietarin koiralla oli luolamainen koirankoppi (11) talon takana. Koira oli itse kaivanut aurinkoiseen rinteeseen kuopan, ja Pietari oli sitä syventänyt ja tehnyt katon. Katto on tehty elävän männyn juuren ja kahden pyöreän niskapuun varaan halkaistuista mäntylautoista ja pyöreistä puista. Päällä on turvetta ja hiekkaa. Onkalon leveys on ollut noin 80 cm, pituus 80 cm ja korkeus noin 30 cm. Onkalon edessä on matala 1.5 m pituinen käytäväura. Piirros kuva 12, valokuva mhls 650380. Koirankoppi kunnostettiin 1980 aivan entisenlaiseksi, kattopuut vaihdettiin.

Asuinkodan takana rinteessä on pieni kellarikuoppa (15). Sen seinät on tehty 3-4 päällekkäisestä, 10-15 cm leveästä halaspuolikkaasta, joita estää putoamasta sisään pyöreä kuorellinen pystyrima peränurkissa. Pohjaa ei ole (enää?), vain hiekka. Katto on halaspuolikkaasta ja 3-4 cm ^{paksuisista} kuorimat- tomista kepeistä. Katolla 15 cm (alkuaan ehkä 20 cm) hiekkaa, jossa nyt kasvaa sianpuolukkaa. Ovirakennetta ei enää näy; ovi lienee ollut irrallinen levy. Pietari Semenoff ei muistanut kellarista, joten sen kuulumisesta kolttak-

kenttään ei ole täyttä varmuutta. Se on joka tapauksessa suhteellisen vanha. Kellari kunnostettiin 1980 muuten samanlaiseksi kuin se oli jäännösten mukaan, mutta katolle hiekan alle pantiin huopa ja sivuseinien tueksi eteen pystyput. Irtoluukku tehtiin halkaistusta laudasta. Piirros kuva 13, valokuvat mhls 370380 ja 280480.

Pirtin pohjoispuolella on jäännöksiä toisesta, tasamaalle tehdystä kellari-kuopasta, jota viime vuosina on käytetty roskakuoppana (16). Siinä on puisia tukirakenteita. Pietari Semenoff arveli sitä myöhempien kalamiesten tekemäksi. Paikka oli hiekanottoaikkana, kun pirttiä rakennettiin, yläpohjan hiekka on siitä peräisin. Tälle kuopalle ei tehty muuta kuin roskat siivottiin. Sitä ei ole tarpeen kunnostaa.

Lammaskodan lähellä poroaidan vierustalla on yksinkertaisen käymälän rungon jäännökset (14). Käymälä oli naulattu osittain eläviin puihin, sen seininä oli Pietari Semenoffin mukaan ohuisiin riukuihin kiinnitetty pahvi. Kohdetta ei ole kunnostettu eikä se lienekään tarpeen. Runkorakenne osoittaa käymälän paikan ja mallin. Yleisökäymälä on joka tapauksessa syytä rakentaa kolttailu-alueen luo eikä kolttakentälle.

Rannassa verkkoulun luona oli Semenoffeilla pyykkipata (12). Pata seisoi kolmen kiven varassa. Tulisija on vielä jäljellä. Saunan vesi lämmitettiin eri astiassa rannassa saunan edustalla. Kun kolttakenttä on kunnostettu lopulliseen asuunsa, paikalle olisi hankittava myös vesipata.

Rannassa uunin kohdalla on pieni kivistä ladottu laituri. Rantaan olisi hankittava pieni kolttamallinen soutuvene, joka olisi kentän yhtenä nähtävyyshoiteena puuhun lukittuna, mutta samalla myös valvonnan yhteydessä käytettävissä.

Poroladolle johtavan polun varressa aitauksen sisällä on porojen syöttöpaikka (17). Se oli koivun oksista puun juuren ympärille tehty alusta, johon isot tunturikoivunvihot tuotiin ja levitettiin. Risualusta on vielä näkyvissä.

Asuinkentästä 500 metriä länteen on Kotajärven rannassa Ontrein tekemä uuttu (13). Se on 5 m:n päässä rannasta kasvavassa isossa, alas asti ontossa, kuolemaisillaan olevassa hongassa. Hongan kylkeen on hakattu kirveellä kolmiomainen reikä 140 cm korkeudelle maasta. Aukon leveys on 15.5 cm ja korkeus 19 cm (valokuva mhls 670380, kuva 11 c). Hongan paksuus on 40 cm, onkalon sisähalkaisija 30 cm ja syvyys 50 cm. Uutun suuaukko ei näy rantapolulle. Sekä uuttuhongassa että sen kohdalla kasvavassa polunyarsimäennyssä 4 m päässä on polulle hyvin näkyvät kirvespilkat. Uuttupuun pilkassa on kaksi kirveen vinoviiltoa merkkeinä. Pietari

Semenoffin mukaan uutusta saatiin joka vuosi telkänmunia. Jos linnulla on kymmenen munaa, niin niistä voi ottaa viisi. Munituksen jälkeen lintu jätettiin munimaan pesueensa rauhassa täydelliseksi ja hautomaan. Vuonna 1980 uutussa oli telkän ja leppälinnun pesinnän jälkiä.

2.10. Kulttuurin vaikutus kasvistoon

Kotajärven asuinkentän kasvistosta on tehty luettelo vuonna 1959 (Ahti & Rintanen 1959). Maasto on hyvin karua hiekkapohjaista mäntykangasta, jonka putkilokasvien lajimäärä on hyvin vähäinen. Kulttuurin vaikutus lajistoon on tuolloin näkynyt vain perin vähän. Tämä onkin ymmärrettävää, koska paikalla asuttiin niin lyhyen aikaa, ettei mainittavaa lannoitusvaikutusta ehtinyt syntyä. Kentän avoimelle osalle on vähitellen syntynyt harva mäntytaimikko.

Kasvillisuuden kehitystä on syytä seurata, kun kävijämäärät lisääntyvät. Kasvipeite on erittäin helposti kuluva. Alueelle olisi perustettava pysyvät kasvillisuusnäytealat.

3. Talvipaikka Luttojoella

=====

Semenoffit rakensivat itselleen talvipaikat Luttojoen rantaan lähelle Suomujoen suuta. Kesäkentältä on sinne matkaa 12 km (kuva 1). Pikku'talvikylässä' oli kolme asuinrakennusta (piirroset ks. SU 4:8). Oudas ja Pietari perheineen asuivat kaksihuoneista rakennusta. Iivanalla oli eteisellinen pirtti. Semenoffeista 300 m päässä Oskarinjärvellä asusti Oskari Fofanoffin viisilapsinen perhe (joka muutti sittemmin Sevettijärvellä Nitsijärvelle).

Asuinrakennusten lisäksi Semenoffien kenttään kuului sauna, Oudaksen lampaiden kota sekä säilytyslavat lampaiden heiniä ja jäkäliä varten. Lavat olivat kooltaan noin 3.5 m x 3.5 m ja sijaitsivat 1.5 m korkeudella maasta. Lampaiden heinät haettiin kolmesta eri paikasta. Paras paikka oli isoheinäinen niitty Suomusuusta kilometrin verran alaspäin Luton pohjoisrannalla, koivikon kohdalla. Niittyä oli käyttänyt aikaisemmin Raja-Jooseppi (kuoli luultavasti 1947), jonka talo on 7 km päässä alavirtaan. Raja-Joosepilla oli ollut sekä lehmä että lampaita. Heinä kuivattiin Raja-Joosepin entisissä haasioissa (kuva 10).

Talvipaikassa kalastettiin koko talven ajan verkoilla jään alta juomustamalla.

Poroaitaa ei talvipaikalla ollut. Paria kolmea vetovaadinta pidettiin kiinni. Härät ja muut porot olivat irrallaan, ne eivät karanneet kytkettyjen porojen luota. Poroja ei ruokittu, jäkälää oli siihen aikaan riittämiin.

Talvipaikalle tultiin elokuun lopussa, ja takaisin Kotajärvelle palattiin toukokuussa. Talvipaikka ehti olla käytössä yhden tai kaksi talvea ennen Sevetijärvelle muuttoa.

Osa talvipaikan rakennuksista on jo pahoin hajonnut (1980), mutta osa on kunnostettavissa erikseen tehtävän suunnitelman mukaan.

4. Muut kulttuurin jäljet Kotajärven ympäristössä

Kotajärven kolttakentän välittömässä läheisyydessä on useita aikaisempaan erätalouteen liittyneiden rakenteiden jäännöksiä, jotka olivat paikalla jo Semenoffien muuttaessa tänne. Varsinaisen asutuksen jälkiä ei kuitenkaan ole, ellei sellaisiksi lueta paria Mukkaperänjärven rannassa olevaa vanhaa kivilaidelmaa, jotka ehkä ovat olleet kodan tulisijoja. Seutu lienee ollut Sompion asutuksen tai Inarin lappalaisten syrjäistä eräaluetta.

4.1. Kolttakentän nili (20)

a) Kuvaus Linkola 1980, valokuvat mhls 150380, 170380, 160480, piirros: kuva 15. Poroladon vieressä, 200 m:n päässä rannasta tiheässä mäntymetsässä on 260 cm korkuisen kannon varaan rakennetun niliaitan jäännökset. Kanto on ollut kaatuneena jo kauan - se oli nurin jo 1940-luvulla Semenoffien tullessa alueelle - ja itse aitan jännökset ovat lahonneet ja hautautuneet varvikkoon. Jäljellä on erittäin huolellisesti kirveellä muotoiltu aluspölkky ja siihen lohenpyrstöllä liitetyt kaksi poikittaista aitan kannatinpuuta. Porolatoa kunnostettaessa 1980 sen edestä, 30 m nilin jalasta, löytyi kokonaan sammalen peittäminä kaksi niliin kuulunutta seinälankkua, joissa on jäljellä salvokset. Ne ovat salvoksia myöten kokonaan kirveellä tehdyt halkaistusta palkista. Leveys on 21 cm, paksuus 5.5 ja 6 cm. Niitä on veistetty kirveellä jonkin verran tasaisemmiksi, mutta halkaisujäljet näkyvät silti. Salvoksen kohdat ovat yhtä paksuja kuin muukin lankku. Lankkujen yläreuna on veistetty hiukan kapenevaksi, ilmeisesti veden sisään valumista estämään. Alareunassa on ehkä varauksen tapainen. Säilyneenä oli myös kappale oven alareunan lankkua, mutta oven leveyttä tai korkeutta ei enää voi havaita. Ovireiän etäisyys alimman oviseinälankkun alareunasta eli lattian tasosta on 8 cm (tätä alinta lankkua ei enää ole salvostettu alareunasta). Oven alareunaan on lyöty 3 taivutettua litteää prässinaulaa (venenauloja). Naulat lienevät pitäneet kiinni oven vuorilautaa tai kannatinta, joka on ollut noin 1.5 cm paksuinen.

c) Nilin jalka saa maastua arvokkaasti paikallaan muistomerkinä siitä, että tätäkin seutua on käytetty erätalouteen ylimuistoisista ajoista. Kun kävijämäärät lisääntyvät, on tarpeen rakentaa yksinkertainen suoja-aitaus kohteen ympärille (sahatavarasta, jotta näkyy, että aitaus ei kuulu alkuperäisiin rakenteisiin). Nili tarvitsee huomaamattoman ulkonäkönsä vuoksi selittävän opastustaulun jo sen vuoksi, että kävijät osaavat varoa talleamasta sen osia.

4.2. Ahvenojan nili (21)

a) Piirros: kuva 16, valokuva mhls 190380. Mäntykankaalle 150 m Kotajärven rannasta pohjoiseen ja 200 m Ahvenojasta itään on metsässä jäännökset toisesta nilistä, joka on aivan eri mallinen, matalampi, hätäisemmin kyhätty ja huomattavasti uudempi kuin kolttakentän vanha nili. Se oli pystyssä vielä Semenoffien aikana 1940-luvulla, mutta katon itälape oli jo pudonnut. Pietari S. arveli nilin kuuluneen sodankyläläisille, jotka kalastivat Suomujoella. Nililtä on kolttakentälle matkaa 800 m.

Jalka on ollut tuoreen puun ohut kanto, korkeus 120 cm, paksuus 15 cm. Aitta on tehty pyöreästä kelosta, puiden paksuus 10-12 cm. Seinän korkeus on noin 70 cm, siinä on 5 ja 6 puuta. Seinäpuiden välissä on 2 cm raot.

Aitan sisämitat: sivuseinä 160 cm, päätyseinä 130 cm. Katto on tehty 4 osaan halkaistusta palkista (2 sydänlautaa, 2 pintalautaa), jotka on veistetty kouruiksi. Kattolaudat on yläpäästään naulattu kurkihirsiin, joita on kaksi. Ovea ei ole, aukko on ollut pohjassa siten, että tikkaita ei ole tarvittu - yläruumis ylettyy aitan sisään. Pohjan kannatinrakenne on ollut hento lohenpyrstöristikko, joka on katkennut ja nili on romahtanut maahan.

c) Sopii luontopolun varren nähtävyydeksi; sitä ei ole syytä yrittää rakentaa uudelleen, vaan se jää hitaasti maatuvaiksi raunioksi. Kohteen ympärille tarvitaan suoja-aitaus ja opastustaulu.

4.3. Ahvenojan laukopuoli (22)

a) Piirros: kuva 17, valokuva mhls 390380. Ahvenojan nilistä (21) 50 m etelään on maahan pudonnut jäännös kahden puun väliin rakennetusta laukopuolesta. Se on tehty kokonaan kirveellä ohuehkoista kelleksistä, joiden pituus on 270 cm ja leveys 8-12 cm. Pyöreän kurkihirren korkeus maasta on ollut 115 cm ja sen paksuus on 18 cm. Nauvoja ei ole käytetty. Laavun edessä oleva tulisija on kunnautunut, mutta näkyy juuri ja juuri. Rakennelma on ehkä saman ikäinen kuin nili.

Pietari S. asui mm. Lounajärvellä Huhti-Heikin kanssa tällaisessa laavussa 1930-luvulla; siihen ei kuulu päätyjä.

c) Sopii luontopolun varren nähtävyydeksi; sitä ei ole syytä yrittää rakentaa uudelleen, vaan se jää hitaasti maatuvaiksi raunioksi. Kohteen ympärille tarvitaan suoja-aitaus ja opastustaulu.

4.4. Ahvenseljän katos (23)

a) Piirros: kuva 18, valokuva mhls 710380. Tämä rakennelma sijaitsee syrjässä, 600 m päässä Suomujoesta Ahvenseljän liepeessä, pienestä lammesta laskevassa suojuotissa kostealla maaperällä. Se sijaitsee pienessä notkossa, joten se ei näy

kauas. Pietari Semenoff ei ollut sitä ennen löytänyt, vaikka se selvästi on hyvin vanha. Yhtenäiskoordinaatit p 759110, i 54570.

Rakennelma on puolittain sortunut. Se on todennäköisesti tuohikattoinen vinokatos tavaran ja ruokatarvikkeiden säilytystä varten. Kurkihirtenä on kahden paksun haarapäiseksi veistetyin 170 cm korkeisen kelokannon varaan asetettu pyöreä 17 cm paksuinen kelopölkky. Kantojen väli on 155 cm ja kurkihirren pituus 235 cm. Kurkihirren varaan on asetettu niskoiksi kaksi vinoa oksaista keloä (toinen niistä on pudonnut alas ja maatonut). Niskojen välille on asetettu poikittainen terävsärmäiseksi halkaistu sälö, joka muodostaa katoksen alareunan kannattimen. Sälön leveys on 15 cm. Se on asetettu niskojen oksanhankaan, jota on lisäksi lovettu samoin kuin sälöä liitoksen tukevoittamiseksi. Sälön (=räystään) korkeus maasta on 120 cm. Sälön ja kurkihirren varaan on asetettu kattolankut pitkittäin. Ne ovat halkaistua lankkua, jossa halkaisupinta (ydinpuu) on ylöspäin. Alapuolella oleva pintapuu on veistetty sileäksi. Lankut ovat 16-17 cm leveitä ja 7-7.5 cm paksuja. Niitä on jäljellä neljä. Kattolankkuja estää valumasta alaspäin alapäähän veistetty lovi, joka sopii räystästä kannattavan sälön särmään. Katos on ollut katettu tuohilla (niitä on vielä jonkin verran jäljellä), ja tuohien painona on luultavasti ollut poikkipuita, joista on enää yksi jäljellä (12 cm levyinen halaspuolikas). Katos on tehty kokonaan kirveellä. Tavaroiden ripustustapaa ei enää näy, eikä kuvassa 18 oleva rekonstruktioehdotus ole aivan varma.

c) Romahtanut katos sopii sellaisenaan luontopolun varren nähtävyysskohteeksi. Sen ympärille olisi rakennettava suoja-aita ja se olisi varustettava opastaululla.

4.5. Peurahaudat (18 ja 19)

a) Valokuva mhls 050380. Kotajärven kolttakentän välittömässä läheisyydessä on ainakin kaksi vanhojen peuranpyyntikuoppien ryhmää (kuva 3). Kotajärven etelärannalla Ahvenojan suuta vastapäätä on harjutasanteessa 10 peurahaudan harva jono joen suuntaisena (19). Mukkaperänjärven ja Suomujärven välisessä harjuniemessä aivan kolttakentän kohdalla on harjun kapealla laella kaksi rinnakkaista hautaa (18). Pietari Semenoffin muistin mukaan peurahautoja on myös saman niemen tyvessä, lähellä Snellmanin majaa.

Suomujoen etelärannan harjukankaat tarkistettiin vuonna 1980 kolttakentältä Helanderin Kotajärven laskupuroon asti (3 km), mutta muita hautoja edellä mainittujen lisäksi ei löytynyt.

c) Kolttakentän lähellä olevat kaksi peurakuoppaa sopivat nähtävyysskohteeksi: ne ovat kolttakentällä käyvien päiväkävijöiden helposti saavutettavissa ja lisäksi ne sijaitsevat jokivartta kulkevan runsaasti käytetyn retkeilypolun varressa. Harjulle pystytetään pieni opastustaulu, muuta varustusta ei tarvita.

4.6. Kauempana sijaitsevat kohteet

Suomujokivarressa on suhteellisen runsas keskittymä erilaisia erämaakulttuurin jälkiä. Edellä selostettujen kohteiden lisäksi ympäristössä on muutamia muitakin kohteita, jotka on syytä ottaa tulevan kansallispuiston hoidon suunnittelussa huomioon, vaikka niitä ei tässä tarkemmin käsitelläkään.

*)

Kiinnostavimpiin kohteisiin kuuluu Helanderin Kotajärven etelärannalla Maentiekurun suussa oleva vanhan rakennuksen raunio (yhtenäiskoordinaatit p 758930, i 54370, piirros 19, valokuvat mhls 210380, 230380, 250380, 270380, 290380). Seinissä on runsaasti kirjoituksia ainakin 1830-luvulta alkaen. Niistä osa on kaiverrettu, osa hiilellä ja lyijykynällä piirretty.

Raunio on melko pahoin lahonnut. Sen suojaksi on rakennettu halaspuolikkaista pystytolpille matala suojakatos, joka on jo kymmenien vuosien ikäinen ja huonossa kunnossa.

Rakennus on melko varmasti sama Suomujoen kota, jossa Elias Lönnrot ja M. A. Castrén viettivät kodikkaan jouluaaton 1841 (Castrén 1953, Lönnrot 1902). Lönnrotin päiväkirjassa mainitaan ystävälliset hiilellä kirjoitetut terveiset vuodelta 1839 kodan lakilaudoissa. Raunioissakin on - tosin seinässä - ainakin kaksi merkintää vuodelta 1839, toinen veistetty, toinen hiilellä piirretty pitkä kirjoitus. Kota ei edusta tuonaikaista saamelaista rakennustekniikkaa, vaan se voi hyvin olla pelkästään "matkamiesten mukavuudeksi rakennettu" (viranomaisten toimesta?), kuten Castrén sanoo. Maentiekurun kautta on vanhastaan kulkenut paljon käytetty pilkoitettu talvireitti Korvasesta Inariin.

Rakennus on ollut välikatoton lautakattoinen harjakota tai ehkä osittain pyramidikattoinen kota. Lönnrotkin mainitsee lakilaudat ja sen, että katto alkoi vuotaa, kun keskelle sytytetty valkea sulatti lunta katolta. Lönnrotin mukaan kodassa oli puolen kyynärän levyinen savurako pitkin kattoa. Katon alkuperäistä rakennetta ei ole enää nähtävissä. Vanhoja kattolautoja on vain muutamia vasemmassa peränurkassa.

Kota on tehty kokonaan kirveellä (myös lohenpyrstöliitokset ym.) ilman mitään metallia. Seinä on veistettyä hirttä, varsinkin sisäpuolelta melko huolellista työtä. Sivuseinän korkeus on 8 hirttä (ehkä alkujaan 9), korkeus nyt 115 cm, alkujaan ehkä 120 cm. Päätyseinissä (ovi- ja peräseinässä) on 9 hirttä. Peräseinän toiseksi ylimmässä ja sen alapuolisessa hirressä on räppänäaukko, jossa ei ole luukun jälkiä. Seinähirsissä on veistetty varaus, mutta tilkkeitä ei löytynyt.

*) Nimitoimistossa on (6.2.81) Helanderin Kotajärvestä lippu vuodelta 1969: Oula Aikion mukaan nimi on ikivanha; Helanteri oli poromies Lassin Uulan isä. Kodan jäännökset ovat vielä niemessä (ko. raunio ei sijaitse niemessä, joten se saattaa olla eri kota).

Katon kannatinrakenteesta ei näy jälkiä (esim. sitä, onko ollut päätykolmiota). Vesikatto on ohutta (2-5 cm) mutta leveää halkaistua lautaa, leveys 23-35 cm. Mukana on myös pintalautoja. Oviaukossa on ollut sisäpuolinen lohensyrstöllä kiinnitetty kolmiomainen tukivaaja. Ulos aukeavaa ovea varten oviaukon hirsissä on matalat lovet. Sivuseinién takaosien kahdessa alimmassa hirressä on veistetty pystylovi, joka on ilmeisesti pitänyt paikoillaan 64 cm leveän posion reunalautoja.

Kodassa on ehkä ollut jonkinlaiset laaverit, koska sekä Castrén että Lönnrot mainitsevat osan seurueesta nukkuneen "penkeillä", osan maalattialle levitetyillä havuilla ja heiniillä. Tuon matkan aikana kodassa sopi nukkumaan 6 tai 7 miestä (muut matkalaiset joutuivat yöpymään ulkona tulilla).

Kota liittyy arvokkaalla tavalla erämaan liikenteen ja Lapin tutkimusmatkailun historiaan. Se ansaitsee konservoinnin ja sopii suositun retkeilyreitinvarellalla sijaitsevana myös nähtävyyshoiteeksi. Seinien kirjoitukset olisi taltioitava viipymättä. Raunion päälle olisi rakennettava matala siisti suojakatos sahatavarasta ja harmaasta kattohuovasta. Kodan alkuperäinen rakenne olisi selvitettävä.

Toinen arvokas kohde on Luttojoen rannalla rajavyöhykkeellä sijaitseva Raja-Joosepin talo. Raja-Jooseppi oli erämaahan uudisasukkaaksi muuttanut suomalainen, jolla oli lampaiden lisäksi pari lehmääkin. Rakennusryhmässä oli Huhti-Heikki -nimisellä helmenpyytäjällä oma kämppänsä (Keltikangas 1977). Raja-Joosepista ja hänen Tiltastaan kiertää lukuisia tarinoita. Osa rakennuksista on kunnostuskelpoisia ja säilyttämisen arvoisia. Kunnostuksesta, entistämisestä ja käytöstä on tehtävä erillinen suunnitelma. Kansallispuiston nähtävyyshoiteena paikkaa voi käyttää vain rajoitetusti, koska se sijaitsee rajavyöhykkeellä.

Kotajärven kesäpaikan ja Oskarinjärven-Luton talvipaikan lisäksi lähiseudulla on ollut muitakin kolttien sodanjälkeisiä asuinpaikkoja. Niistä Iivana Semenoffin (Uts-Evvan) rakennukset Ahvenjärvellä ja toisen Iivana S:n rakennukset Aittajärvellä ovat pääosin hävinneet (Linkola 1980). Edellisessä asuntona oli pirtti, jälkimmäisessä turvekota. Molemmat ovat palaneet. Aittajärven luusuassa on Suomujoen etelärannalla jäännöksiä poroladosta, jonka Pietari S. ei kuitenkaan muista kuuluneen Aittajärvellä asuneelle Iivana S:lle.

Muita seudun rakennusten raunioita ovat yksityismaalla lähellä Suomujoen suuta sijaitseva Jääkärikämpä ('itsenäisen Suomen ensimmäinen rajavartioasema') sekä Niemivaarojen luona olevien, sotaa edeltävien hakkuiden aikaisten savotkakämppien rauniot (piirroksat SU 4:8) 7 km päässä Kotajärvestä, suunnitellun kansallispuiston pohjoispuolella.

5. Palveluvarustussuunnitelma

Kotajärven aluetta kehitetään pääasiassa päiväkäyntejä ja opastettuja ryhmiä silmällä pitäen. Paikan syrjäinen sijainti otetaan kuitenkin huomioon siten, että alueelle järjestetään suhteellisen hyvin varustettu reppuretkelijöille tarkoitettu telttailualue. Päiväkävijät voivat käyttää sitä levähdys-, keitto- ja ohjelmapaikkana. Tarkoituksena on vähentää leiriytymispainetta ja kulutusta itse kolttakentällä tarjoamalla lähellä houkuttelevampi vaihtoehto.

5.1. Autotie ja paikoitus

Suomujoen rantaan 2.5 km päähän kolttakentästä tulee henkilöautolla ajokelpoinen metsäautotie. Matkaa Ivalosta on 52 km ja Saariselän matkailualueelta 48 km. Tie kulkee Kuutuan virkistyskalastusalueen läpi. Tien päästä lähtee useita uria pitkin joenrantatasannetta, niitä pitkin on ajeltu 1.8 km etäisyydelle saakka kolttakentästä.

Tie katkaistaan tai suljeteen puomilla 1 km ennen Suomujokea, ja paikkaan rakennetaan paikoitusalue (kuva 3). Tällä tavoin voidaan parhaiten estää maastoajo jokilaakson pohjan kankailla. Paikoitusalueelta voidaan rakentaa lyhin mahdollinen polku (1.9 km) kolttakentälle, ja sen kautta kulkee kolttakentälle myös lyhin reitti Kuutuan virkistyskalastusalueelta. Paikoitusalue on varustettava suhteellisen hyvin myös levähdyspaikaksi, koska tien pää on melko suosittu eräretkien aloituspaikka. Retkeilijät jättävät sinne useiksi päiviksi autonsa, pakkaavat tavaransa ja syövät eväitään. Varustukseen tulee kuulua:

- paikoitustilaa 10 henkilöautolle ja 2 linja-autolle (autopaikat sopeutetaan maastoon siten, että puita jää autopaikkojen väliin);
- polkuviitat (rakennuspiirustuskokoelman malli A.3.2., kaiverettu puuviitta);
- jätesäiliö;
- kuivakäymälä ja jätesäkkien välivarasto;
- penkit ja pöytä eväiden syöntiä varten;
- opastustaulu (rakennepiirustuskokoelman SU 4:10 malli A.4.6.), johon tulee yleisinformaatiota Koilliskairasta ja sen reiteistä sekä tietoja kolttakentästä ja Kuutuan virkistyskalastusmahdollisuuksista.

Keitto- tai telttailumahdollisuutta tälle paikalle ei järjestetä, vaan noudetaan yleistä periaatetta, että tällainen autoleirintätoiminta ohjataan maksullisille leirintäalueille (taikka virkistyskalastusalueelle). Maksuton leiriytyminen ja keittomahdollisuus on vain jalkaisin liikkuvilla (Kotajärvellä).

Tietä ei pidetä talvella aurattuna.

5.2. Liittyminen muuhun polkuverkkoon ja Kuutuan virkistyskalastusalueeseen

Eräretkeilijöiden vilkkaasti käyttämä reitti Raja-Joosepista Maantiekurun kautta Luirojärvelle sivuaa kolttakenttää. Kuutuan virkistyskalastusalueelta kulkee Aittajärvelle tulevan tien pään kautta merkitty polku kolttakentälle, johon siis muodostuu reittien risteys. Suomujoen yli etelään mennään joko kolttakentän kohdalta Kotajärven ja Suomujärven välisestä nivasta (30, kartta 3), Aittajärven alapuolisesta koskesta (29) tai Snellmanin autiotuvan kohdalta.

Vilkkaan käytön vuoksi ja kulutuksen kanavoimiseksi Suomen pohjoispuoliset polut olisi merkittävä ja viitoitettava kunnollisesti Raja-Joosepin tien ja Kuutusjärven välisellä alueella. Kuutualta tuleva polku olisi siirrettävä pohjoisemmas siten, että se kulkee tulevan paikoitusalueen kautta (ks. kohta 5.1., kartta 3). Samoin polun linjaus kaipaa uudelleen suunnittelua kolttakylän itäpuolella siten, ettei se kulje koko matkaa joen rannassa, vaan oikoo ja käy monipuolisemmin erilaisilla maastotyypeillä. Näin muodostuu mielenkiintoinen ja erämainen 1-2 päivän vaellusreitti Kuutuan ja Raja-Joosepin välille, vaikka se kulkee koko matkan aivan kansallispuiston reunaosassa. Reitti on hyvin helppokulkuinen; vain Luttojoen ylitys on hankalampi. Siihen voisi tulla kysymykseen vaijerivene tai riippusilta. Jos tässä olisi hyvä ylitysmahdollisuus, se vetäisi samalla liiallista liikennettä pois rajavyöhykkeen reunassa olevalta sillalta ja vähentäisi rajavalvonnan hankaluuksia.

Kuutuan suunnalta etelään matkaavat eräretkeilijät tulevat tien pohjaa pitkin Aittajärvelle ja siitä joen yli Maantiekuruun, tai - jos haluavat nähdä kolttakentän - kulkevat paikoitusalueelta polkua ensin kolttakentälle ja sitten Suomujoen yli sen kohdalta. Raja-Joosepista tulevat kulkevat Mukkaperänjärven ja Suomujärven välistä harjua pitkin ja harjun päästä - ehkä käytyään ensin viereisellä kolttakentällä - ylittävät joen. Tällä tavoin eräretkeilijöiden reitit kulkevat niin läheltä kolttakenttää, että sitä on helppo käydä katsomassa, mutta tarpeetonta läpikulkua ei pääse liikaa syntymään. Mukkaperänjärven pohjoisrannalle ei järjestetä polkua eikä sinne ohjata liikennettä.

Kolttakentältä on matkaa Kuutuan telttailualueelle 3.9 km ja itään Snellmanin autiotuvalle 1.9 km. Raja-Joosepin rajavartioasemalle on jalkamatkaa Oskarinjärven kautta Suomujokivartta pitkin 15 km.

Virkistyskalastusta ei tule sallia Kotajärvellä, Mukkaperänjärvellä eikä läntisellä Suomujärvellä, jottei kolttakentän alueen kulutus lisääny reittien ulkopuolella nähtävyysskohteiden kannalta toisarvoisista syistä.

5.3. Telttailualue

Jalkaisin liikkuvia retkeilijöitä varten rakennetaan kolttakentän läheisyyteen - 400 m sen länsipuolelle - suhteellisen hyvin varustettu telttailualue (25, kartta 3). Sen tarkoituksena on toisaalta vähentää painetta yöpyä itse kolttakentällä tarjoamalla houkuttelevampi vaihtoehto, ja toisaalta toimia päiväkävijöiden levähdys-, eväänsyönti- ja keittopaikkana sekä opastettujen ryhmien ohjelmapaikkana. Tällä tavoin vähennetään tarpeetonta kulumista ja roskaantumista kolttakentällä.

Kotajärven telttailualueen varustukseen kuuluu:

- 1-3 nuotiokehää (rakennepiirustuskokoelman SU 4:10 malli C.1.1., ensimmäinen on jo tehty 1980, valokuva mhls 540480);
- parilaavu (rakentaminen aloitettu 1980);
- 2-osainen kuivakäymälä, jossa on työvälinekomero (esim. rakennepiirustuskokoelman malli D.2.1.). Samalla puretaan nykyinen tilapäisriukula;
- jätesäilöt ja jätesäkkien välivarastotila. Roskamonttuja ei kaiveta;
- opastustaulu (esim. rakennepiirustuskokoelman malli A.4.6), jossa on samaa aineistoa kuin tien päässä olevalla paikoitusalueella (ks. kohta 5.1.) lukuun ottamatta kolttakenttää koskevia tietoja, joiden tilalla on tietoja seudun muista historiallisista nähtävyysskohteista;
- polkuviitat.

5.4. Viitoitus

Polunristeykset viitoitetaan kaiverretuin puuviitoin. Niiden paikat ja luettelo on liitteessä 20. Osa kolttakentällä tarvittavista viitoista on jo valmistettu vuonna 1980. Ne ovat rakennepiirustuskokoelman SU 4:10 mukaista mallia A.3.2. (taltalla kaiverrettu teksti), mutta tehty halkaistuista keloista kaivertamalla tasaiselle puolelle (valokuvat mhls 730380, 040480, 520480). Viittoihin kiinnitetään standardin mukaiset 9 x 9 cm alumiiniset symbolikuviot.

Pitkät reittipolut (Kuutualta kolttakentälle ja Suomujokivarren polku) merkitään muovinauhoin (rakennepiirustuskokoelman merkintätapa A.2.1.). Kolttakentälle tehtävät rengasluontopolut sen sijaan merkitään matalin paaluin ja kilpimerkein (A.2.4.).

5.5. Suomujoen ylityspaikat

Suomujoen yli pääsee helposti kahlaamalla Aittajärven alapuolisesta koskesta (29, kartta 3), Kotajärven ja Suomujärven välisestä nivasta (30) sekä Snellmanin autiotuvan kohdalta. Näistä ensinmainittu paikka on helpoin. Kahluupaikat viitoitetaan ja rannalle hankitaan valmiiksi kunnollisia seipäitä ylitystä helpottamaan.

6. Opastussuunnitelma

Kotajärven kolttakenttä tulee olemaan yksi kansallispuiston keskeisiä nähtävyyks- ja opastuskohteita. Vakinaista miehitystä alueelle ei kuitenkaan toistaiseksi järjestetä, vaan opastus hoidetaan kiinteiden opastustaulujen, luontopolkujen, painotuotteiden ja ryhmien opastuksen avulla. Toimintaa kehitetään tulevien kävijämäärien ja saatujen kokemusten mukaisesti siten, ettei rakenteiden arvo vaaraannu.

6.1. Opastuspaikka

Kolttakentän länsireunassa olevalle harjukunnaalle rakennetaan kolttakulttuuria ja kenttää esittelevä opastuspaikka (24, kartta 3). Se sijoitetaan siten, että opastustaulua lukevat kävijät tai paikalle kokoontunut opastettavien ryhmä näkee kentän rakennukset yhdellä kertaa. Itse opastuspaikka ei saa kuitenkaan näkyä häiritsevänä kentälle. Länneistä telttailualueelta tuleva rantapolku siirretään ylempäs jo 200 m ennen opastuspaikkaa, ettei sen kohdalla oleva jyrkkä rinne kulu enää enempää. Opastuspaikan varustus:

- Avara katettu opastustaulu, jossa on näyttelymateriaalille tilaa noin 8-10 m² (esimerkiksi rakennuspiirustuskokoelman SU 4:10 malli A.4.5., jossa on neljä tauluelementtiä). Taulussa on a) suuri maisemapiirros rakennusten sijainnista siten kuin ne näkyvät opastuspaikalle, b) yleis-tietoja kolttakulttuurista ja kolttahaimon vaiheista lyhyin tekstein, kartoin ja kuvin, c) tietoja Semenoffin perheen vaiheista ja kolttakentän rakennuksista, d) rengaspolkujen (kolttapolun ja eräkulttuuripolun) reittien selostus, e) käyttäytymisohjeita ja tietoja lähistön retkeilypalveluista;
- rengaspolkujen lähtöviitat;
- jätesäiliö;
- penkit kehässä siten, että ryhmätkin voivat oppaan johdolla pysähtyä levähtämään;
- säänpitävä laatikko esitteitä varten.

6.2. Opastustaulut

Paikoitusalueelle ja Kotajärven telttailualueelle järjestetään pienemmät opastustaulut, joissa kerrotaan yleisemmin kansallispuiston alueesta, nähtävyyksistä, reiteistä ja retkeilypalveluista (ks. kohdat 5.1. ja 5.3.).

Kolttakentän ulkopuolella oleviin kohteisiin (ks. kohdat 3. ja 4.) sijoitetaan niitä selostavat A 3-kokoiset kohdetaulut (rakennepiirustuskokoelman SU 4:10 malli A.4.3.). Nämä taulut ovat erikoisen tärkeitä sellaisten raunioiden luona, jotka ovat niin maatumeneita, että ne ovat vaarassa tulla tallatuiksi vahingossa (kohdat 4.1. - 4.5.). Itse kolttakentän rakenteisiin ei tällaisia näkyviä kohdetauluja sijoiteta (lukuun ottamatta nilin rauniota, kohta 4.1.).

6.3. Lyhyt kolttapolku

Opastuspaikasta rakennetaan kolttakentän eri rakenteiden kautta kulkeva 900 m pituinen rengaspolku (26, kartta 3). Se merkitään selvästi maastoon paaluin ja kilpimerkein (ks. kohta 5.4.). Sellaisia 'erähenkisiä' materiaaleja ei saa käyttää, jotka voivat sekaantua alkuperäisiin rakenteisiin. Tästä polusta kehitetään luontopolkumainen 'kolttapolku' siten, että rakennusten ja muiden kohteiden luo asetetaan pieni maisemaa häiritsemätön kilpi, jossa on kohteen numero ja nimi koltaksi ja suomeksi (esim. leäkk/porolato). Kohteista on yksityiskohtaisempi selostus erillisessä opasvihkosessa ja opastuspaikan taulussa. Tämä rengaspolku ja opastuspaikka tulevat olemaan ne paikat, joista käsin kävijät pääasiallisesti tutustuvat kolttakenttään ja saavat sitä koskevan tiedon.

Kun kävijämäärät kasvavat suuriksi, liikkuminen rajoitetaan yksinomaan poluille. Pihamaata lukuun ottamatta kulutusta ei saa päästää niin suureksi, että pintakasvillisuus häviää polkujen ulkopuolelta.

6.4. Eräkulttuuripolku

Opastuspaikasta lähteväksi rakennetaan myös toinen, pitempi rengaspolku, joka erkanee kolttapolusta sen äärilaidassa (27, kartta 3). Se yhtyy Suomujokivartta kulkevaan polkuun, jota myöten palataan opastuspaikalle tai telttailualueelle. Polun pituus on renkaana mitattuna 2.8 km. Tämä polku tehdään toisessa vaiheessa, kun kolttapolusta on saatu kokemuksia.

Tästä polkurenkaasta varustetaan luontopolkumainen "eräkulttuuripolku", joka kolttakulttuurin ja kesäpaikan rakenteiden lisäksi kertoo erämaiden muus-takin entisestä käytöstä. Polun varteen sattuvat mm. vanha säilytyskatos, nili, laukupuoli, uuttu, heinäniittopaikka sekä varta vasten nähtävyyshoiteeksi v. 1980 rakennettu purnu. Koska tämän polun varren rakenteista monet ovat vanhoja maatumeneita raunioita, niiden ympärille tarvitaan suoja-aitaus

ja viereen opastaulu, jossa esitetään, millainen rakennelma alkujaan on ollut.

6.5. Esitteet

Kotajärven kolttakentän alueesta painetaan A6-kokoinen 24-36 sivuinen opasvihkonen, jossa a) kerrotaan kolttakulttuurista, b) esitellään kentän rakennukset sekä c) selostetaan rengaspolkujen varsien kohteet (myös muut kuin kolttakulttuuriin liittyvät). Lisäksi vihkosessa on jonkin verran käytännön neuvoja kävijöitä varten. Vihkonen on siis yhdistetty opas ja luontopolkuesite (vrt. Pyhän-Häkin kansallispuiston opas, SU 6:14). Siitä ei toistaiseksi peritä maksua.

Opasvihkosesta tehdään painokset suomen, ruotsin ja englannin kielellä.

6.6. Opastetut retket

Kolttakenttä sopii hyvin opastettujen retkien kohteeksi. Kysymykseen tulevat a) päiväretket, b) johdettujen eräretkien yhteydessä tapahtuvat käynnit sekä c) erityiset 1-3 vrk:n ohjelmalliset kulttuuri-eräretket.

Kansallispuistoviranomainen tukee opastettujen retkien järjestämistä, ne ovat osa kansallispuiston keskeistä toimintaa. Samalla on kuitenkin voitava taata opastuksen kunnollinen taso. Maksullisten retkien järjestämisen on tämän vuoksi oltava metsähallinnon luvan varaista kuten muunkin matkailun yritystoiminnan kansallispuistossa. Ensi sijassa pyritään tukemaan paikallisia yrittäjiä.

Jos ja kun opastettuja retkiä ryhdytään järjestämään, se voidaan tehdä kansallispuistoviranomaisen ja yrittäjän - mahdollisesti myös kunnan - yhteistyönä. Olisi eduksi, jos oppaaksi saataisiin tähän tehtävään koulutettu kolttakentän kolttakulttuurin osaaja.

Kolttakulttuuriin keskittyvien opastettujen retkien yhteydessä voidaan retkeilyä varten rakennetun palveluvarustuksen lisäksi käyttää kolttakentän asuintupaa ja kotaa sekä - sikäli kuin ne saadaan kunnostetuiksi - Oskarin-
kosken talvipaikan, Oskarijärven ja Raja-Joosepin rakennuksia.

Kansallispuistoviranomaisen avustuksella olisi kokeiltava ohjelmallisten kulttuuri-eräretkien järjestämistä esimerkiksi siten, että matkan teko, ruokailu ja yöpyminen tapahtuisivat samoin menetelmin kuin erämaissa aikanaan oli tapana (raito-/takkaporolla/jokiveneellä/jalkaisin, yöpyminen louteessa/laukopuolessa/kodassa/pirtissä). Mukana oleva opas kertoisi taustatietoja siten, että kävijät saisivat elävän kuvan erämaiden elämästä ennen ja nyt sekä kolttasaamelaiden kulttuurista.

6.7. Kolttaperinteeseen liittyvät tilaisuudet

Kotajärven kolttakenttä rakennuksineen on käytettävissä, mikäli kolttien tai muiden saamelaisten järjestöt haluavat järjestää kulttuuriperinteeseensä liittyviä juhlia, esityksiä tai vastaavia tilaisuuksia. Tällaista toimintaa tuetaan mahdollisuuksien mukaan.

7. Valvonta ja hoito

=====

Kolttakentän alueelle ei toistaiseksi ole tarpeen järjestää pysyvää miehitystä. Liikkuvan valvonnan tukikohtana on kolttakentän pirtti (joka pidetään lukittuna, mutta jota silti voidaan käyttää valvotuissa oloissa opastustarkoituksiinkin - ks. kohdat 6.6. ja 6.7.) sekä Kuutuan virkistyskalastusalueen valvontatukikohta. Kolttakentän pirtin talvikäytölle asettaa omat rajoituksensa se, että suojelusyistä sen lämmityslaitetta tai eristystä ei voi saada tehokkaaksi. Valvojan käytössä on vielä vene, joka lisäksi palvelee kenttää elävöittävänä nähtävyydenkohteena.

Kenttä ympäristöineen on pidettävä niin siistinä ja hyvässä kunnossa, etteivät luvattomat tulentekopaikat, roskaantuminen, nimikirjoitusten veistely tms. pääse ryöstäytymään. Tämä edellyttää tarkastus- ja siivouskäyntiä vähintään kerran viikossa kesäsesongin aikana.

Telttailualueen polttopuita ei oteta kolttakentän tai sen polkuverkon maisema-alueelta. Jätteitä ei haudata, vaan palamattomat viedään pois kansallispuistosta.

Maaston kulumista seurataan, ja kävijämäärien lisääntyessä kulku rajoitetaan kolttakentän alueella yksinomaan poluille.

8. Lähteitä

=====

Ahti, T. & Rintanen, T. 1959: Lajiluettelo Suomujoen pohjoisrannalla olevan entisen kolttien kesäkylän kasvistosta. - Käsikirjoitus, Helsingin Yliopiston kasvimuseo, kasvistollinen arkisto.

Castrén, M. A. 1953: Tutkimusmatkoilla Pohjolassa. - 343 s. Helsinki.

Keltikangas, V. 1977: Seitsemän tuntia erämaata. - 189 s. Porvoo- Helsinki - Juva.

Linkola, M. 1980: Alustava raportti Sodankylän Suomujoen ns. Vanhasta Kolttakylästä. - Käsikirjoitus 7 s. Museovirasto.

- Lönnrot, E. 1902: Elias Lönnrotin matkat. II. - Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 98: 1-283. Helsinki.
- Nickul, K. 1933: Suenjel, kolttain maa. - Terra 45 (2): 68-86.
- Nickul, K. 1935: Eräs petsamokysymys. Suonikylän alueesta kolttakulttuurin suojelualue. - Terra 47 (2-3): 81-107.
- Oikarinen, R., Jumisko, V-M. & Piispanen, J. 1979: Mittauspiirustuksia Luttojoen - Suomujärven alueen tukkikämpistä ja koltta-asumuksista. - Metsähallitus 1979, SU 4 (8): 1-60.
- Semenoff, P. 1980: Pietari Semenoffin haastattelutietoja 1.-5.9 1980 Suomujoen Kotajärven kolttakentällä. - Metsähallituksen luonnonsuojelualue-toimiston arkisto.
- Suojelun ja ulkoilun rakenteet. Ohje- ja mallikokoelma. - Metsähallitus 1980, SU 4:10.
- Nickul, K. 1948: The Skolt Lapp community Suenjelsijd. - Acta Lapponica 5/1-90 + L XIV. Uppsala.

9. Kuvaliitteet

1. Suenjel 1 : 400 000
2. Oudas Semenoffin muuttoreitit Suenjelissa
3. Kotajärven kolttakentän ympäristö 1 : 10 000
4. Kotajärven kolttakentän asemapiirros 1 : 500
5. Asuinkodan nukkumajärjestys ja pohjapiirros
6. Lampaiden kota ja syöttöaitaus
7. Porolato
8. Porocaita
9. Porocaidan portit
10. Uuni
11. Verkkoulut ja uuttu
12. Koirankoppi
13. Maakellari
14. Haasia
15. Kolttakentän nili
16. Ahvenojan nili
17. Ahvenojan laukopuoli
18. Ahvenseljän katos
19. Helanderin Kotajärven raunio
20. Polkuviitat
21. Purnu

Kuva 1.

Suenjel 1 : 400 000

Nickulin (1935) mukaan

Suonikylän raja. Etelässä rajaa ei ollut tarkoin määritelty, koska siellä harjoitettiin aikaisemmin villipeuran pyyntiä yhdessä Nuortijärven siidan kanssa

Sukualueiden rajat 1800-luvun lopulla.

1 Talvikylä 1880 - 1921

2 Talvikylä 1927 - 1939

3 Semenoffien sukualue. 1930-luvulla se oli laajentunut pohjoiseen ja käsitti Lounajärvenkin

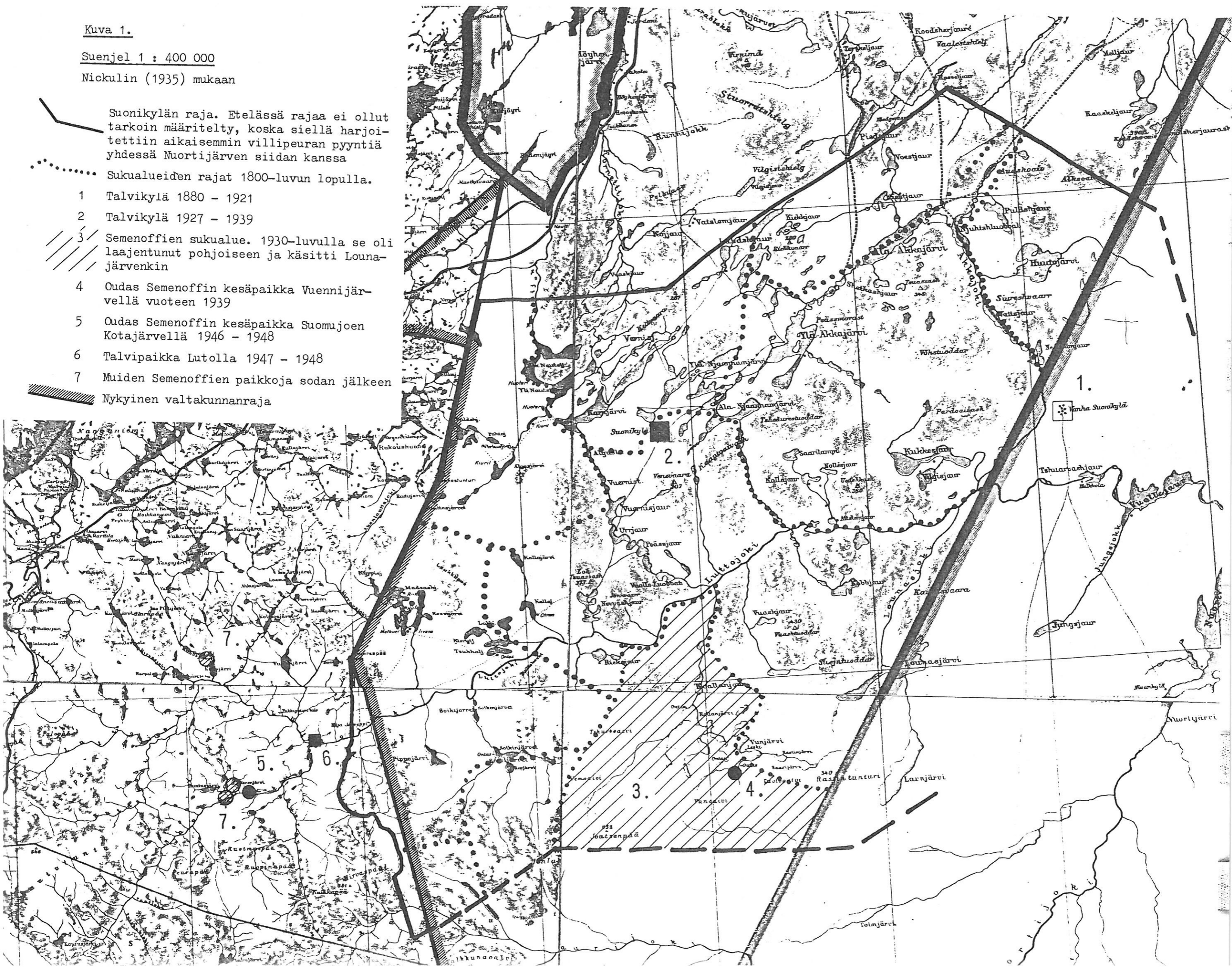
4 Oudas Semenoffin kesäpaikka Vuennijärvellä vuoteen 1939

5 Oudas Semenoffin kesäpaikka Suomujoen Kotajärvellä 1946 - 1948

6 Talvipaikka Lutolla 1947 - 1948

7 Muiden Semenoffien paikkoja sodan jälkeen

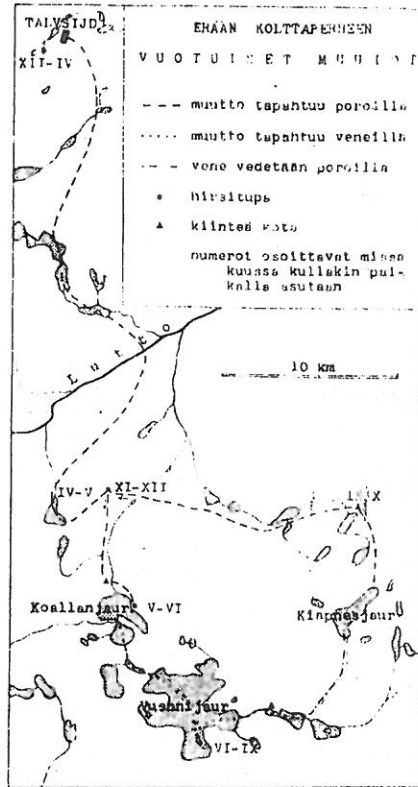
Nykyinen valtakunnanraja

Kuva 2 a.

Oudas Semenoffin perheen muuttoreitit 1930-luvun alussa Suenjelin talvikylän ja sukualueen välillä.

Nickul 1935.

poroja lypetään. Enimmäkseen asutaan halkaistun kartion muotoisessa kankaisessa avoteltassa (hoovas), jonka edessä tuli palaa (kts. kuv. 11). Eräälle syysjärvelle. Tseheuresjaurin rannalle, on pari vuotta sitten rakennettu kiinteä kota. Marraskuussa muutetaan taasen Huotrajaurapörrtille, missä poroilla on paremmat laitumet. Nyt eletään poronhoidon merkeissä, talviajovehkeet kunnostetaan ja vuoden lopussa lähdetään taasen talvikylään.

Erään kolttaperheen vuotuiset muutot. Kartassa näkyy OUDAS SEMENOFFIN perheen (tai oikeammin hänen ja hänen kahden naimisissa olevan poikansa perheiden yhteinen) kierros alueellaan. Huhtikuussa siirrytään talvikylästä, talvisijdistä, kevät-paikalle, Huotrajaurapörrtille, missä viivytään kunnes porot toukokuussa ovat vasonneet. Siirto edelleen Koallanjaurin pirtille tapahtuu vielä poroilla, vaikka maa jo olisi-kin sulana. Mutta siellä porot lasketaan irti ja saavat sitten olla omassa vapaudessaan syyskesään saakka. Alkaa kolttain kesä-kausi, jolloin kalastellaan kaikilla järvilla Koallanjaurista Pajijauriin (ylempi järvi Vuennijaurista itään). Kiinteä kota, kuatt, on Koallanjokivarressa, toinen Koshkjaurin pohjoisrannalla. Pääasiallisesti asutaan kiintekin pirtteissä, alkukesästä Koallanjaur-pörrtissä, myöhemmin Pörrtsuelopörrtissä. Miltei kaikki irtaimisto on muutoissa mukana. Muutamilla perheillä ei esim. ole ikkunoita joka hirsitupaa varten, vaan samat ikkunat kuljetetaan asunnosta toiseen. Pörrtsuelopörrt on saarella Vuennijaurin eteläisessä lahdessa. Jäähellä on mantereella vielä verrattain hyvässä kunnossa oleva suuri poroliakka. Elokuun lopulla toimitetaan lapset kouluun, sijdissä olevaan kouluasuntoon. Syyskuussa oletaan porot kiinni ja muutetaan syyskalastusjärville. Poroilla kannatetaan tavarat ja venekin vedetään Kivijaurille, missä myös kalastetaan. Varsinaisesti harjoitetaan syyskalastusta Karusjoen latvajärvillä. Naiset kalastavat, miehet ovat porometsässä. Tähän aikaan

Kuva 2 b.

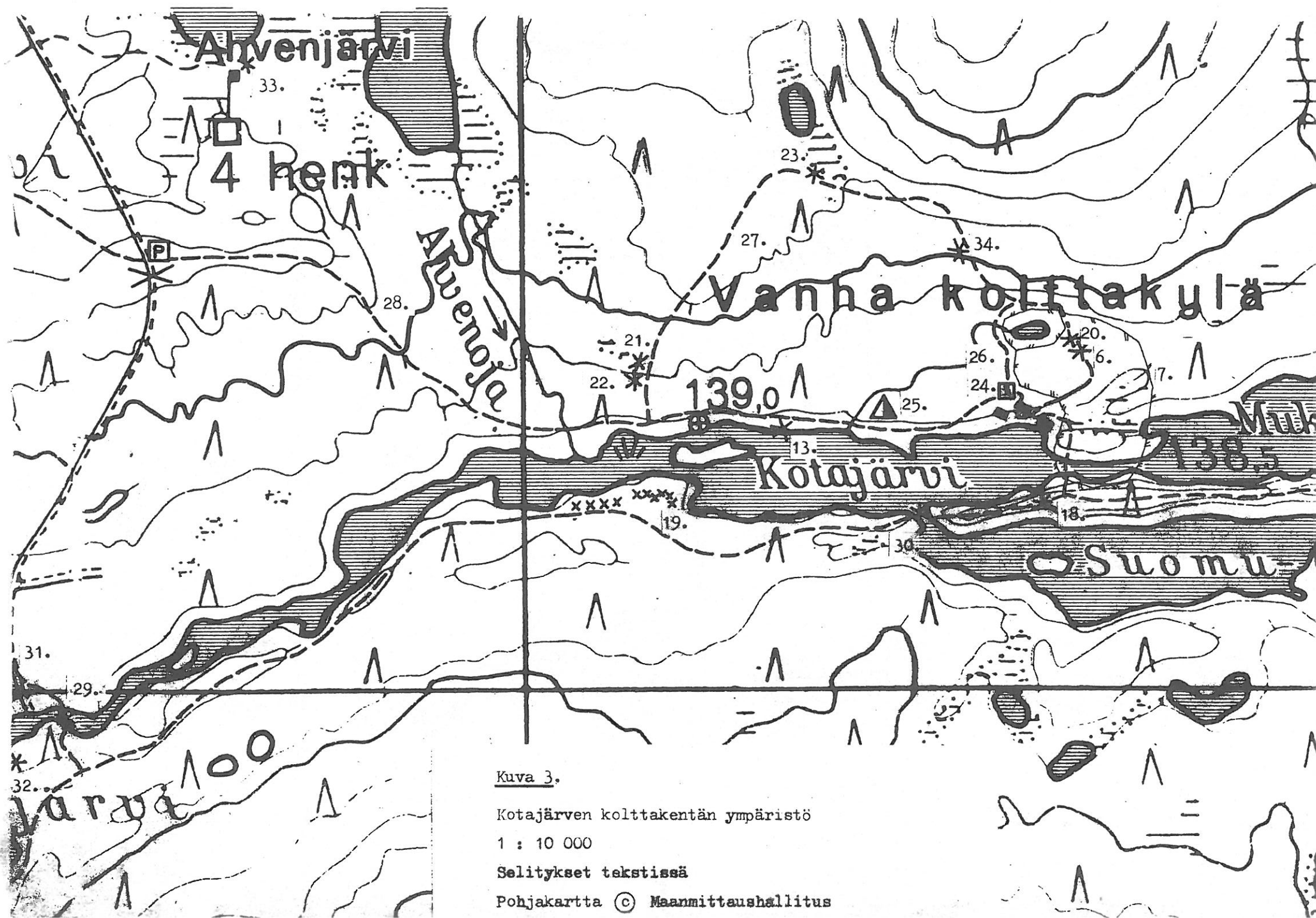
Pietari Semenoffin piirustus perheen kevätpaikasta Koallanjaurilta.

Nickul 1935.

Kesäpaikka sellaisena kuin kolttapoika sen talvella muistaa. Suonikylän kansakouluopettajan ANNI TATTARIN oppilailleen antama piirustustehtävä. Kuvattujen yksityiskohtien suhteettomuudesta huolimatta ja vaikka lasten koulukirjoissaan näkemät talonkuvat luonnollisesti ovat vaikuttaneet heidän piirustustapaansa, on piirustuksissa kuitenkin niin paljon kullekin paikalle luonteenomaisia, poikien kannalta tärkeitä yksityiskohtia, että tämän kirjoittaja on voinut identifioida jokaisen kesäpaikan katso-matta piirtäjän nimeä. Yllä kuvattu on Koallanjaurilta (opettaja ei ole käynyt siellä). Piirtänyt OUDA PRÄTT.

Kuva 3.

Kotajärven kolttakentän ympäristö

1 : 10 000

Selitykset tekstissä

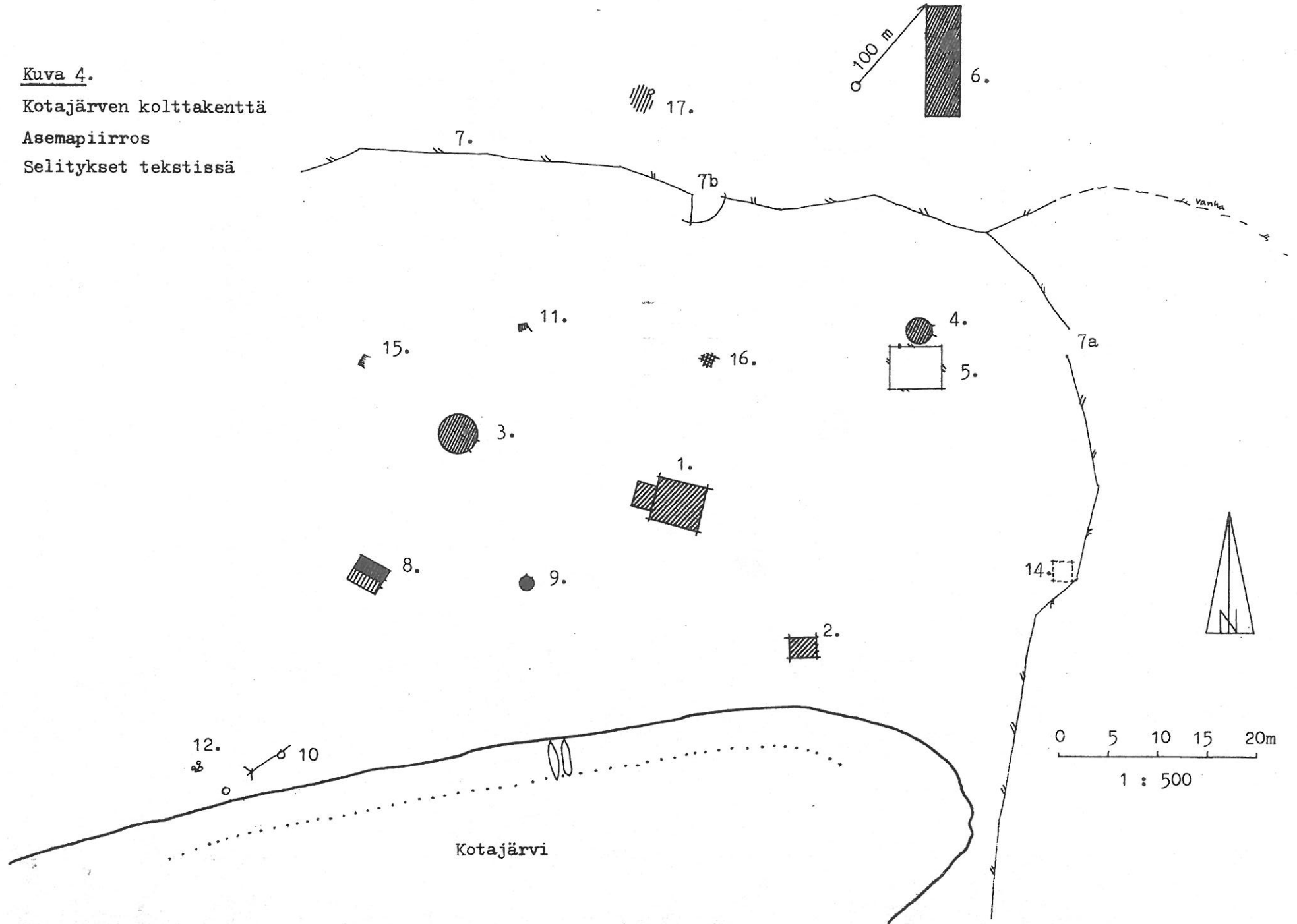
Pohjakartta © Maanmittaushallitus

Kuva 4.

Kotajärven kolttakenttä

Asemapiirros

Selitykset tekstissä

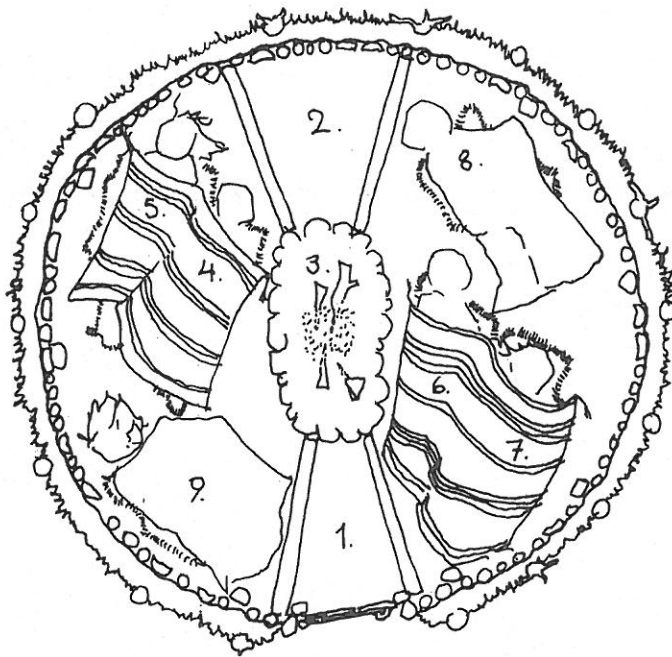

Kuva 5.

Asuinkodan nukkumajärjestys Kotajärvellä v. 1946

1 : 50

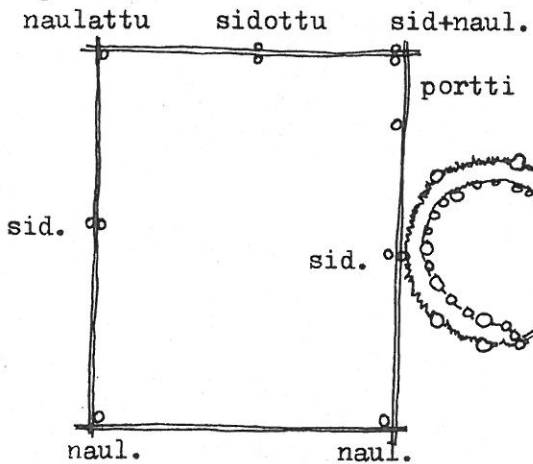

1. eteinen ja puut
2. ruoka-astiat
3. tulisija
4. Oudas (perheen pää)
5. Natalia
6. Pietari
7. Helena
8. Ontrei
9. Maria

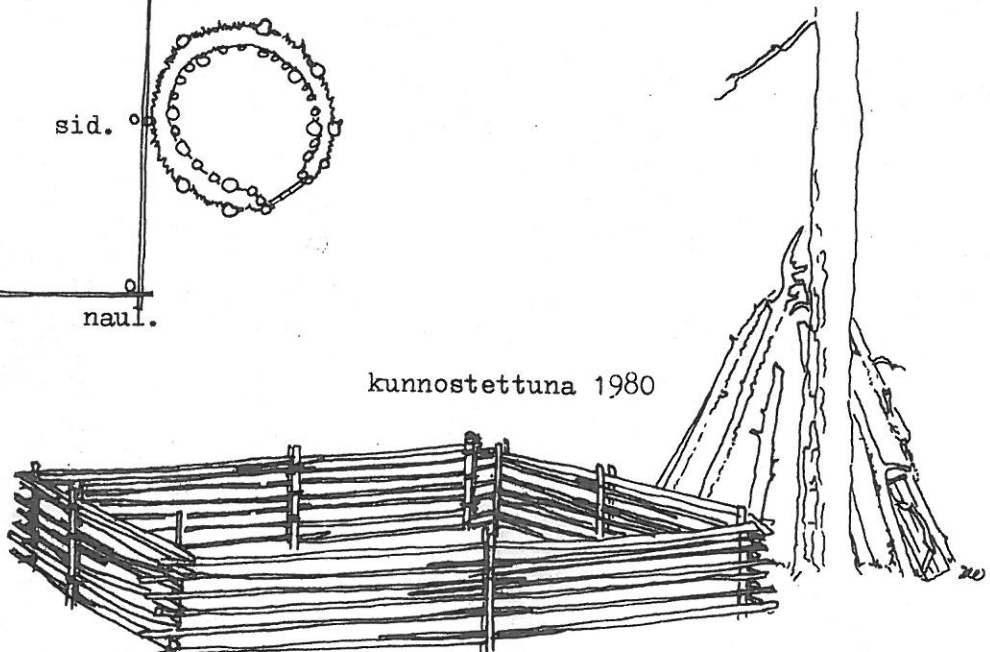
Kuva 6.

Lampaiden syöttöaitaus

alkuperäinen 1 : 100

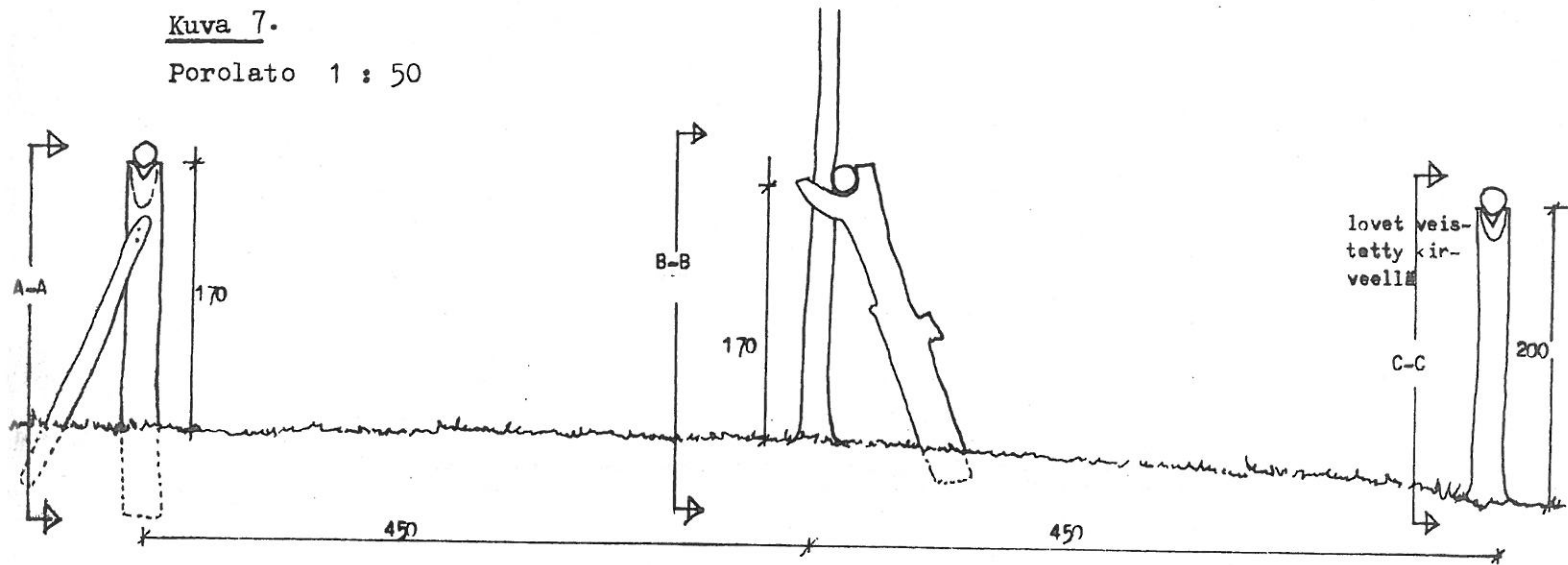

kunnostettuna 1980

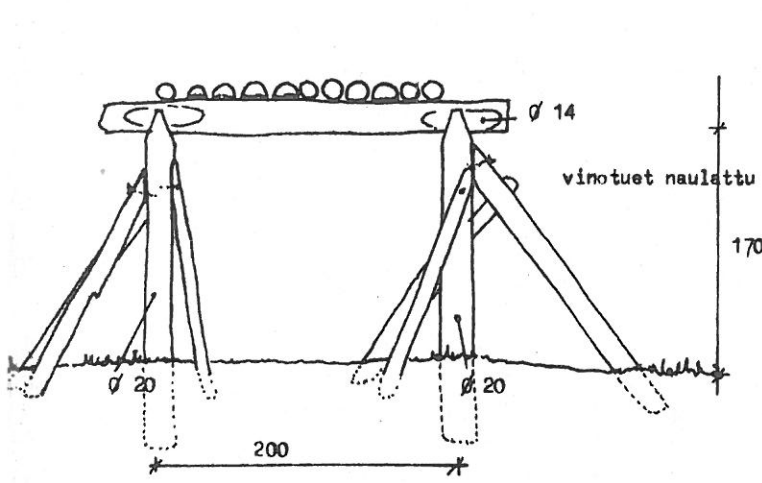

Kuva 7.

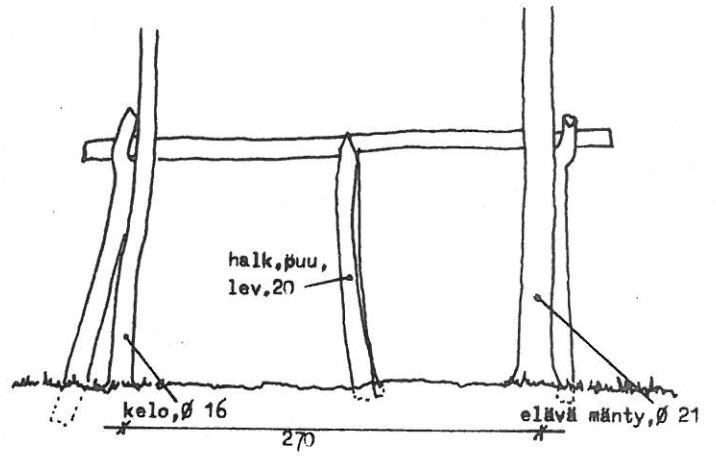
Porolato 1 : 50

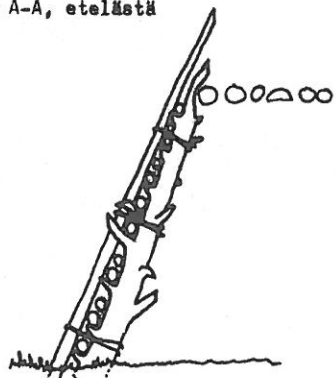
a) Alkuperäinen runko idästä (sivulta)

b) Alkuperäinen runko, leikkaus A-A, etelästä

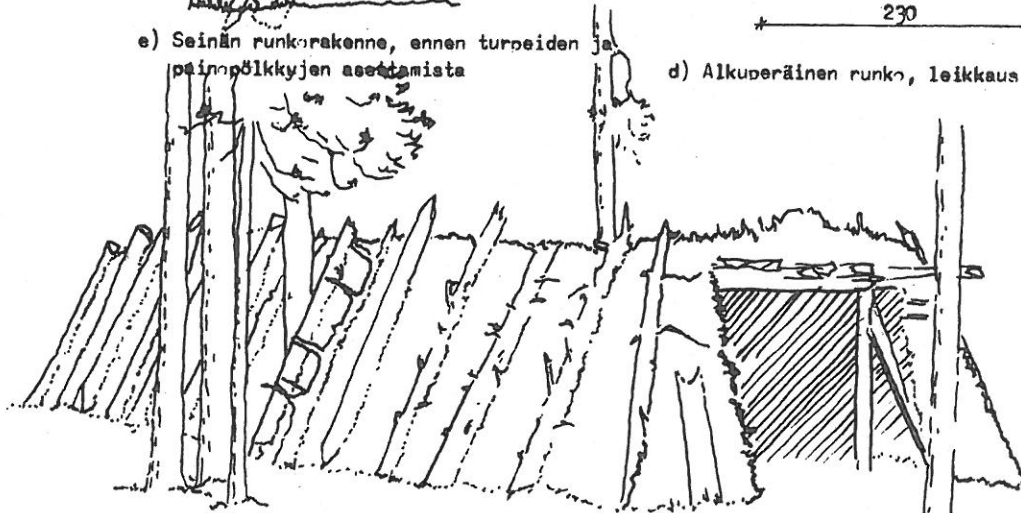

c) Alkuperäinen runko, leikkaus B-B, etelästä

d) Alkuperäinen runko, leikkaus C-C, etelästä

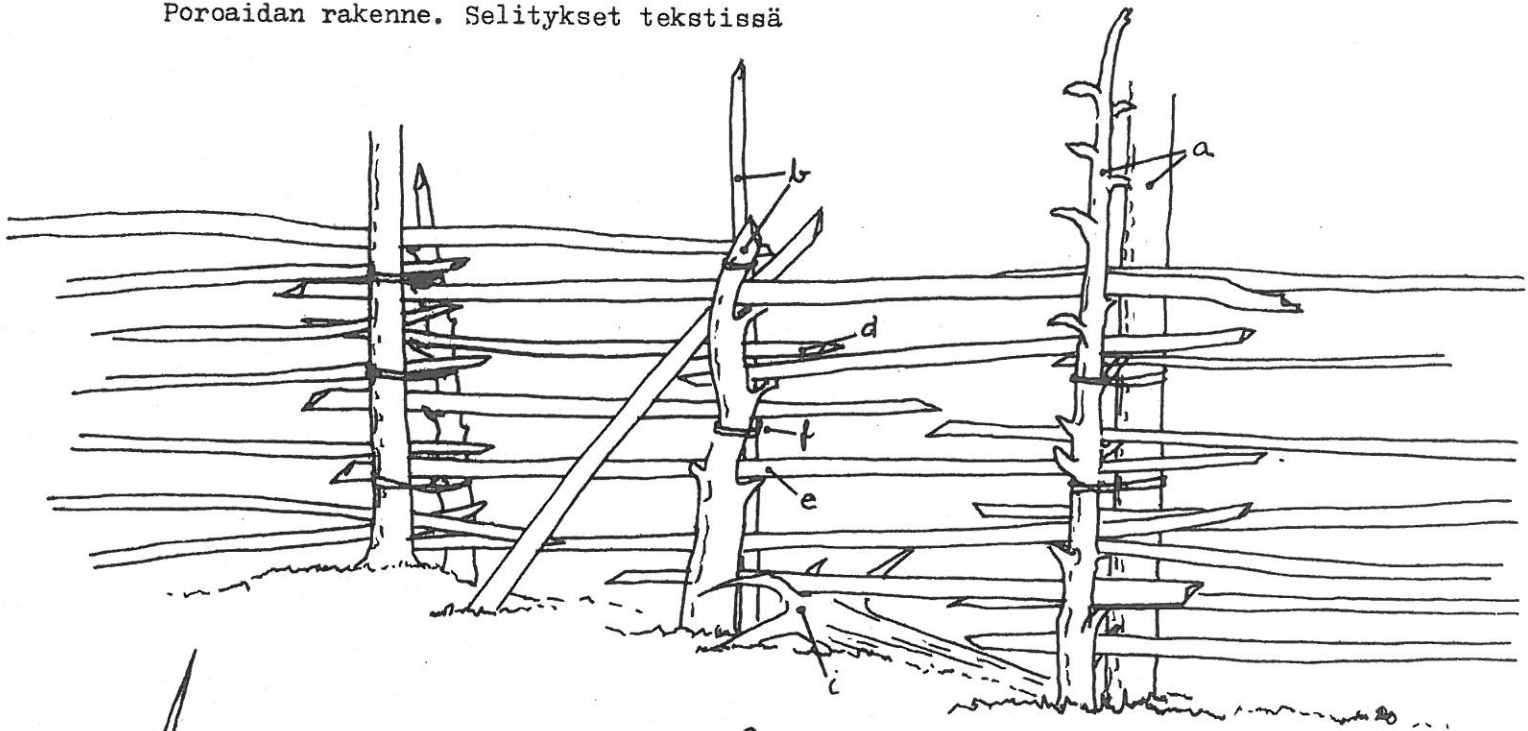
e) Seinän runkorakenne, ennen turpeiden ja painopölkkyjen asettamista

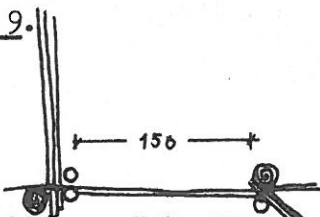
f) Entistetty porolato 1980 lounaasta, valokuvan mukaan

Kuva 8.

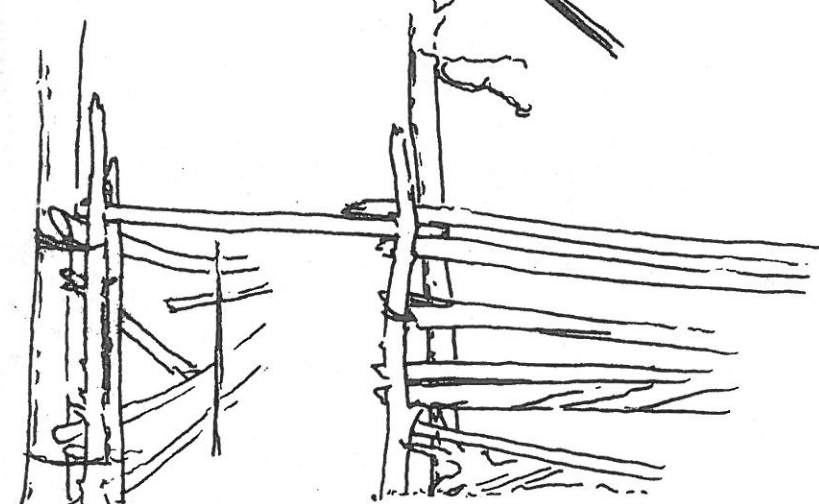
Poroaidan rakenne. Selitykset tekstissä

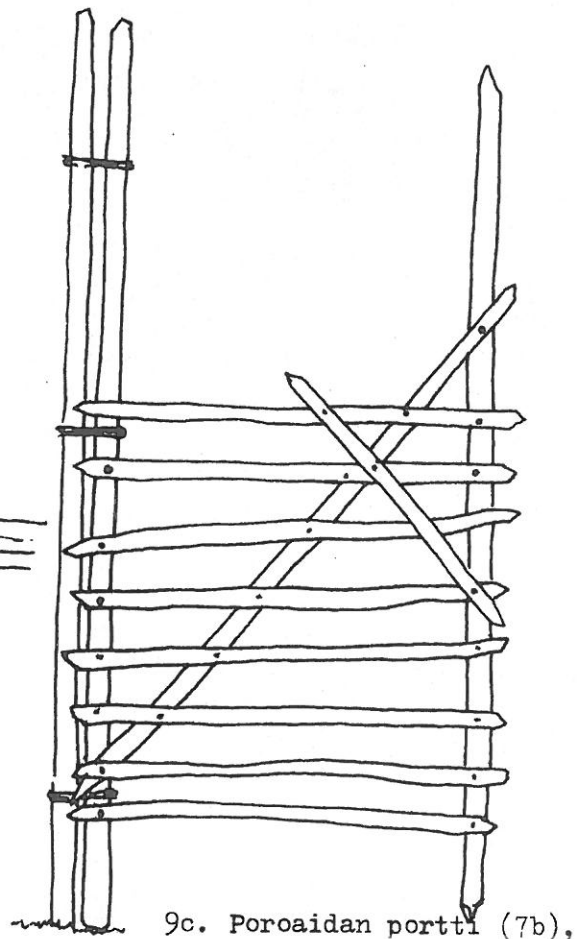
Kuva 9.

9a. Poroaidan veräjä päältä

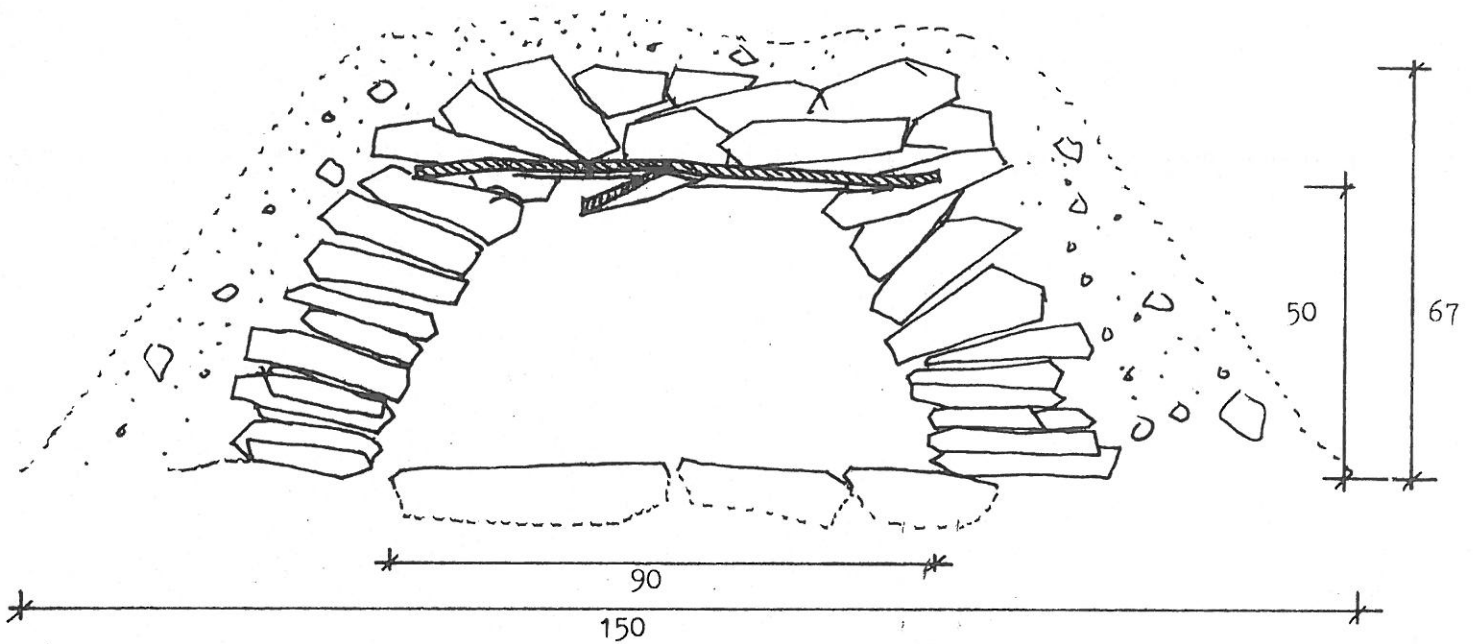
9b. Poroaidan veräjä. Alkuperäinen, valokuvan mukaan (7c)

9c. Poroaidan portti (7b),

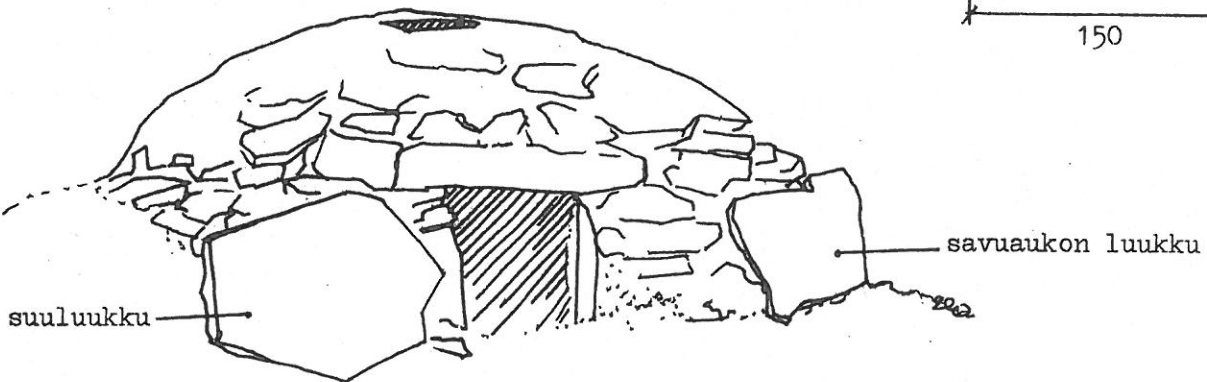
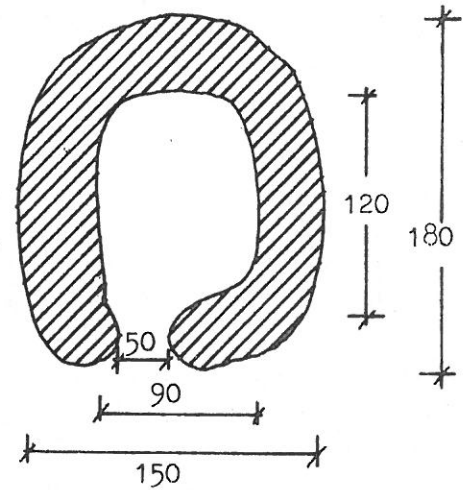
Kuva 10.

Uuni

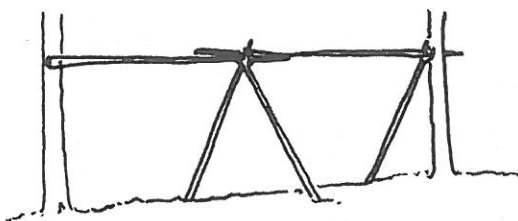
10a. Alkuperäinen uuninraunio, kaavamainen poikkileikkaus

10b. Alkuperäinen uuninraunio, kaavamainen pohjapiirros

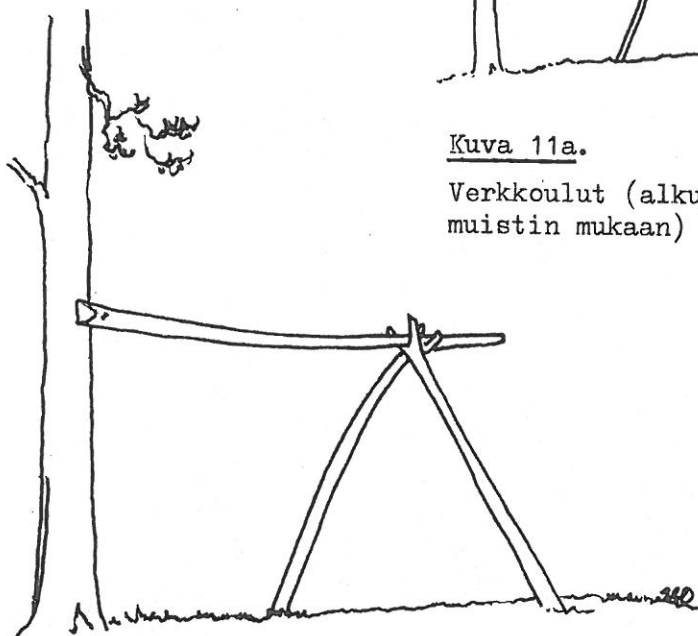
10c. Uuni entistettynä v. 1980 (valokuvan mukaan)

Kuva 11a.

Verkkoulut (alkuperäinen, P. Semenoffin muistin mukaan)

Kuva 11b.

Verkkoulku, tehty v. 1980

Kuva 11c.

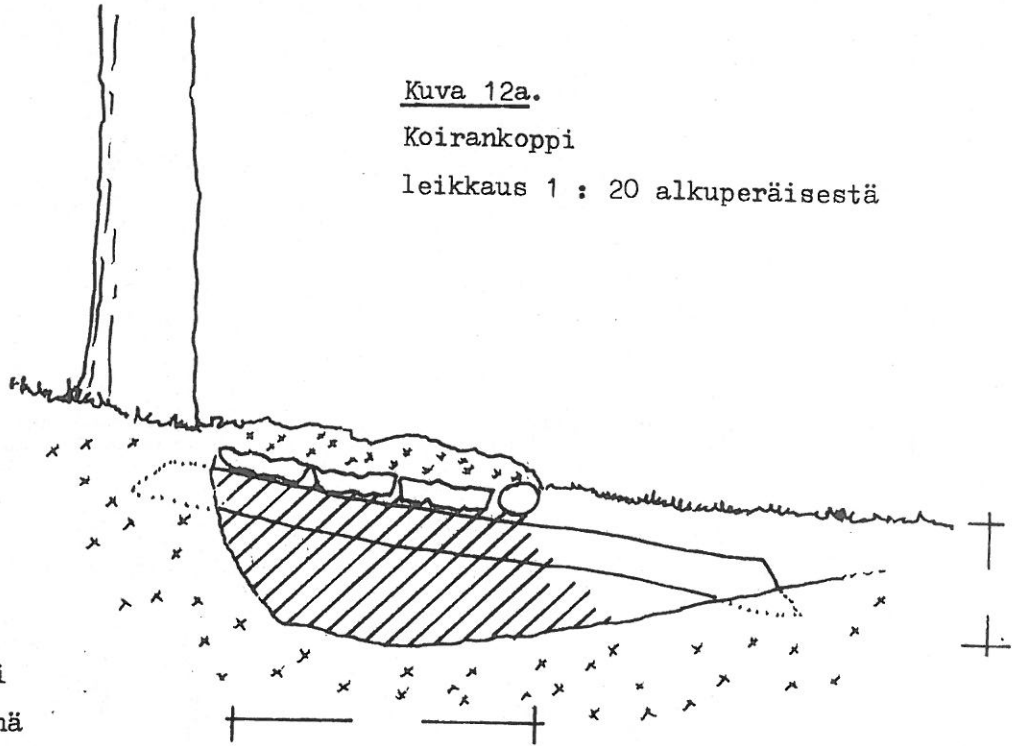
Kotajärven uuttu (valokuvan mukaan)

27
3

Kuva 12a.

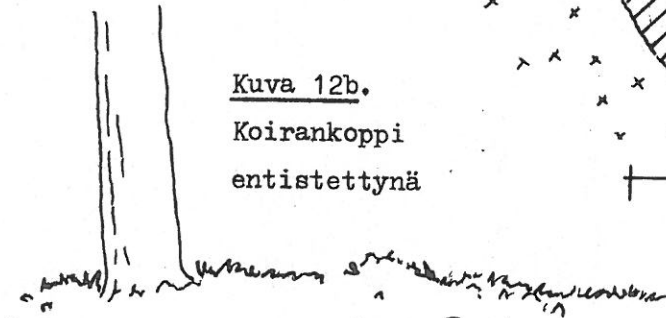
Koirankoppi

leikkaus 1 : 20 alkuperäisestä

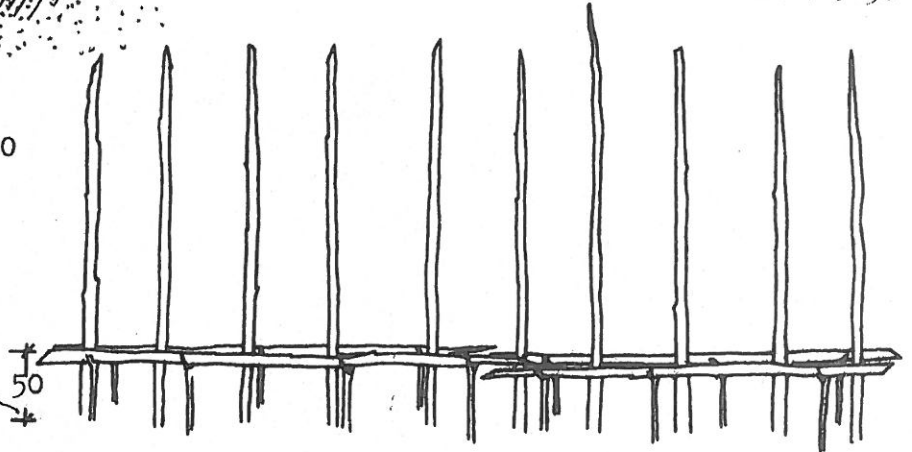
Kuva 12b.

Koirankoppi
entistettynä

Kuva 14.

Haasia, P. Semenoffin mukaan 1 : 50

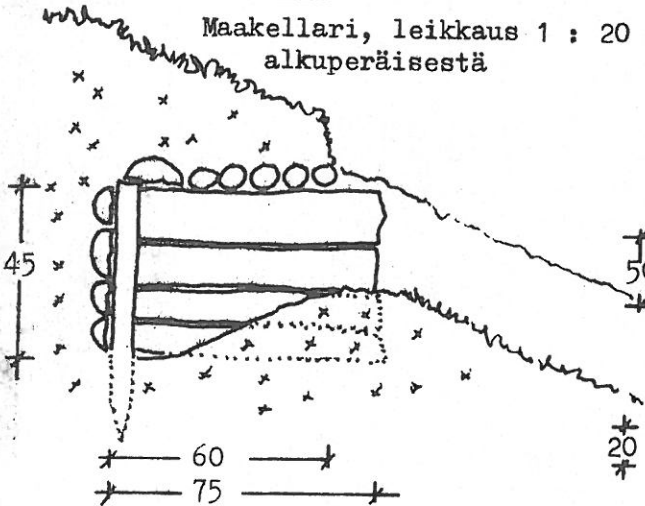
± 60 ± 14a. sivulta

14b. päältä

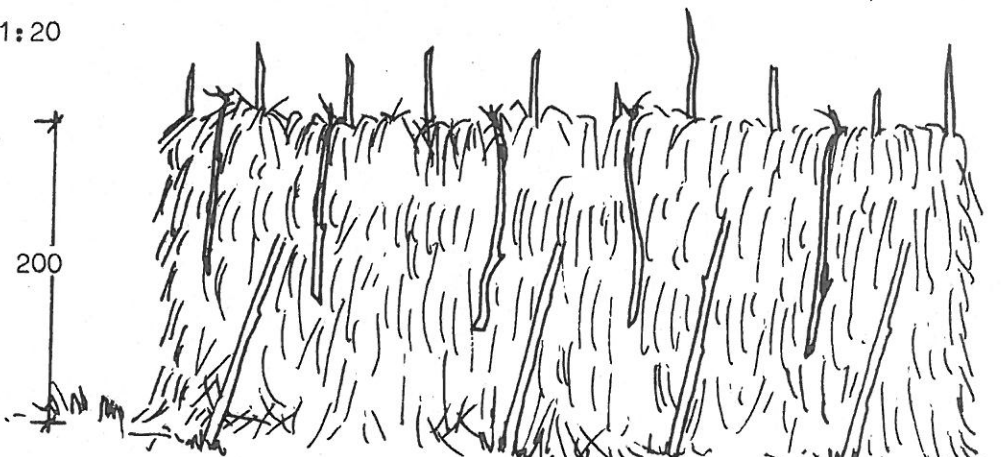
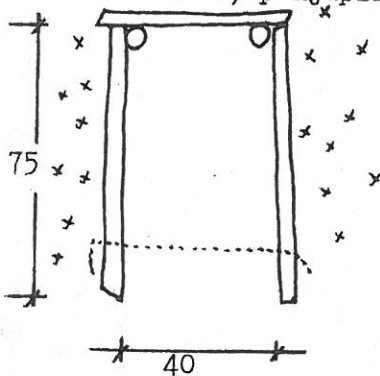
Kuva 13a.

Maakellari, leikkaus 1 : 20
alkuperäisestä

Kuva 13b.

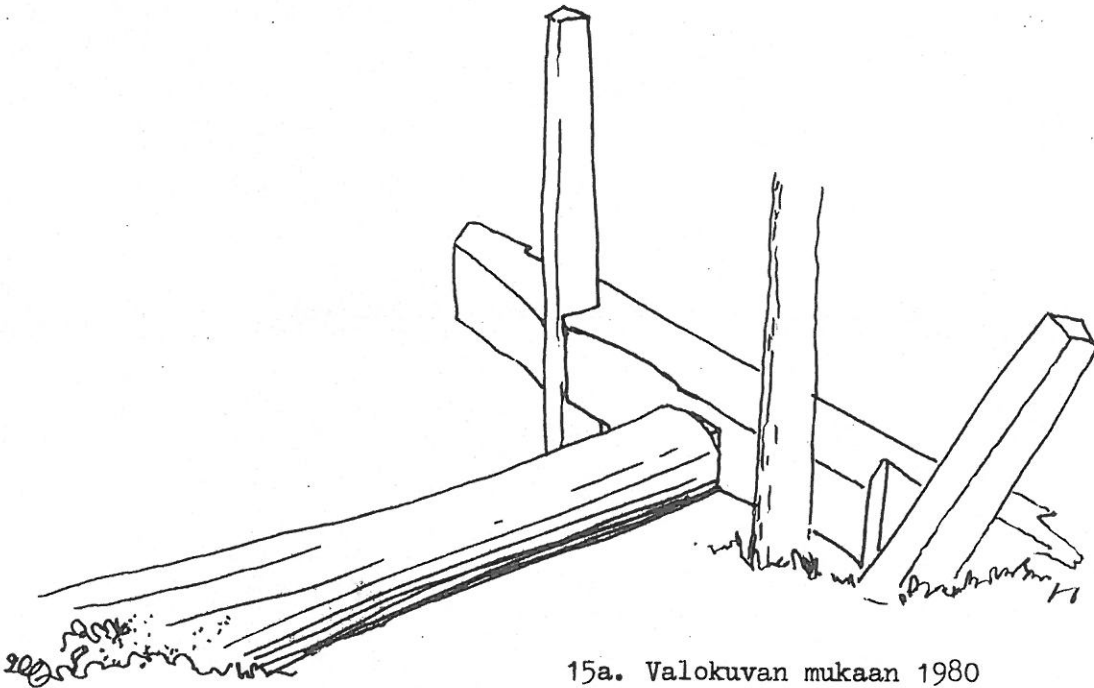
* Maakellari, pohjapiirros 1:20

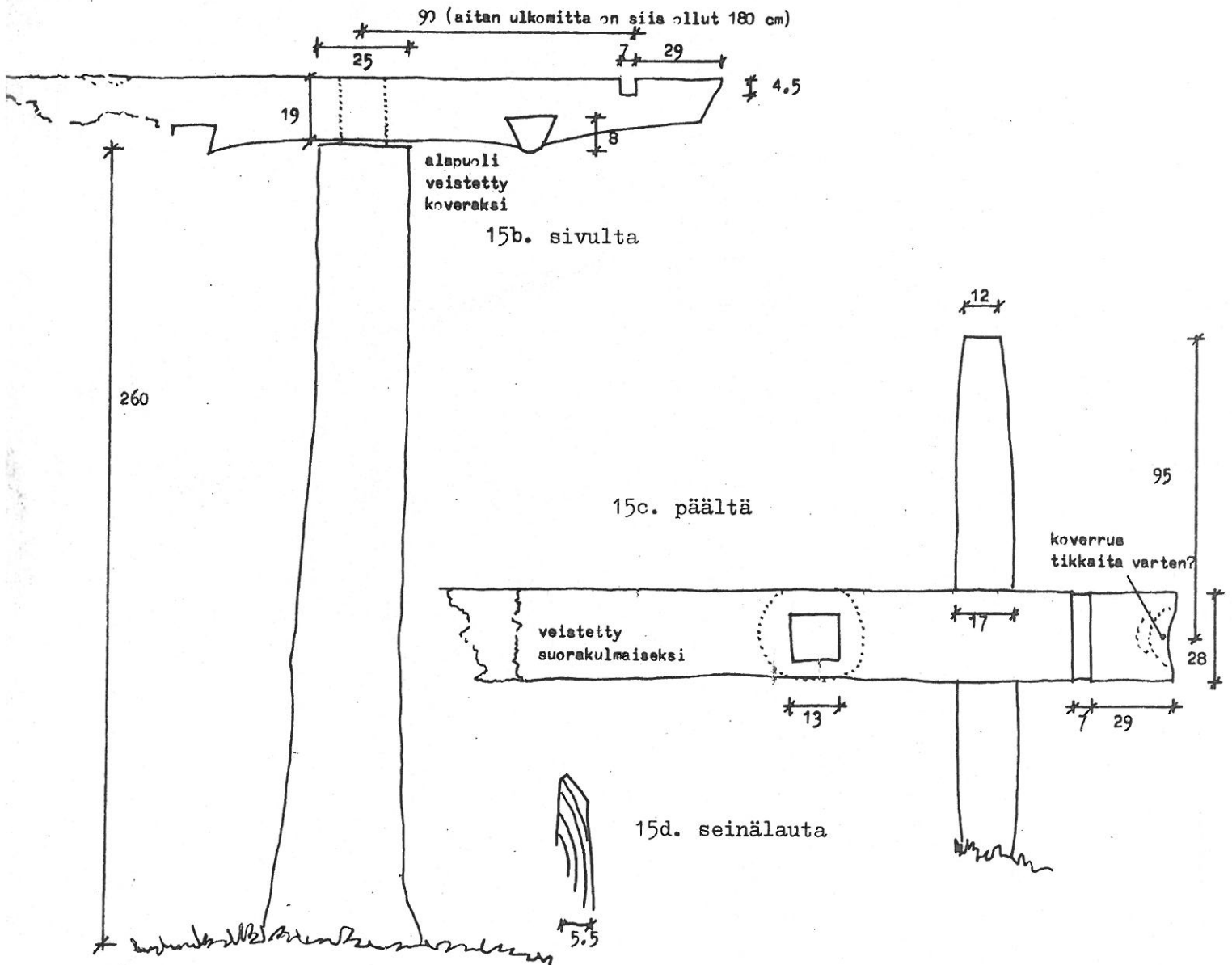
14c. jänkäheinät kuivumassa

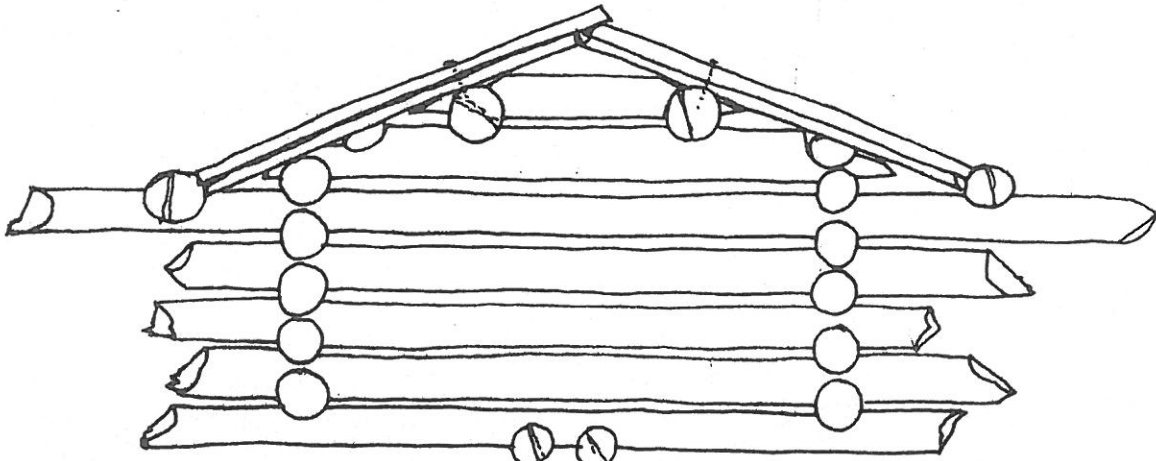
Kuva 15.

Kolttakentän nili

15a. Valokuvan mukaan 1980

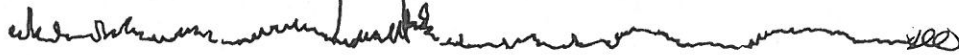
Kuva 16.

Ahvenojan nili

rekonstruktioehdotus 1 : 20

16b. Kouruiksi veistetyt kattolaudat

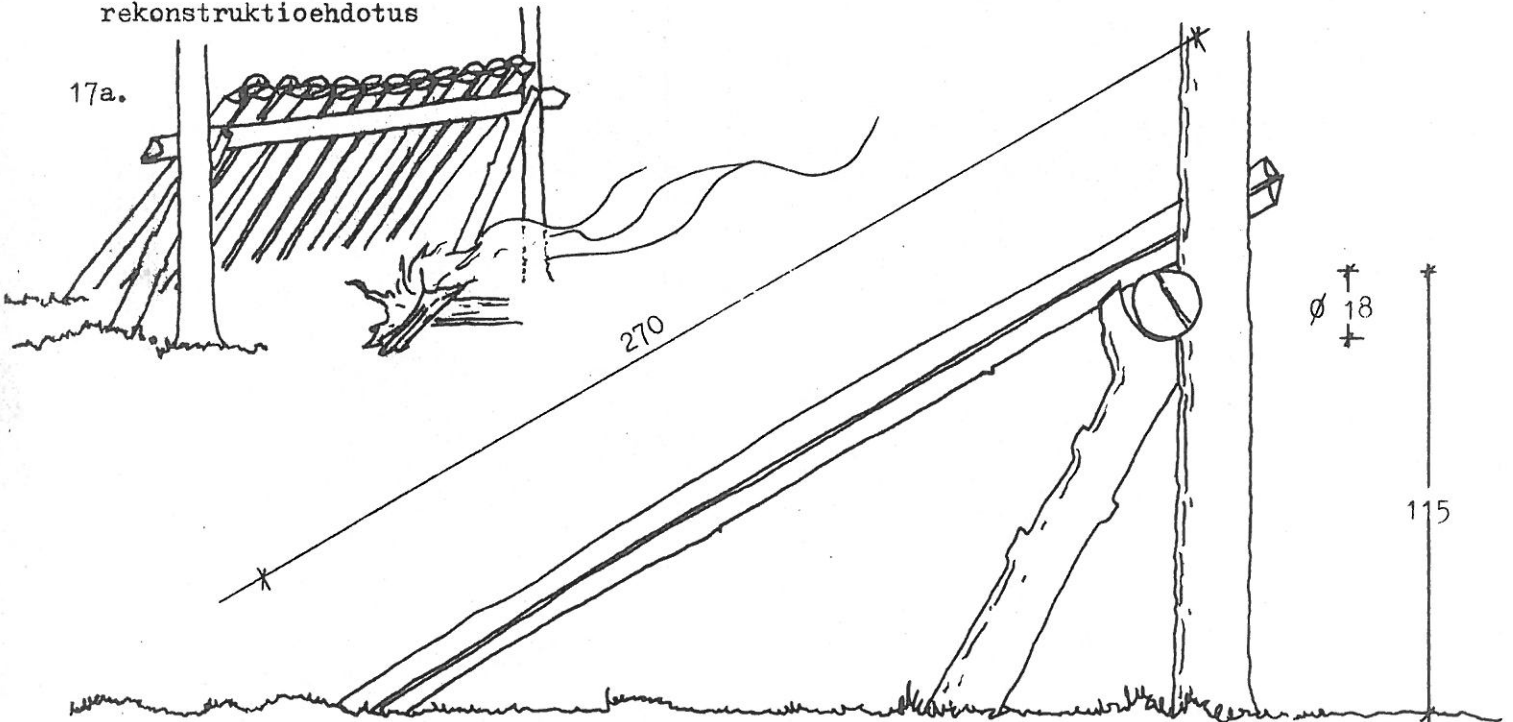

Kuva 17.

Ahvenojan laukopuoli

rekonstruktioehdotus

17a.

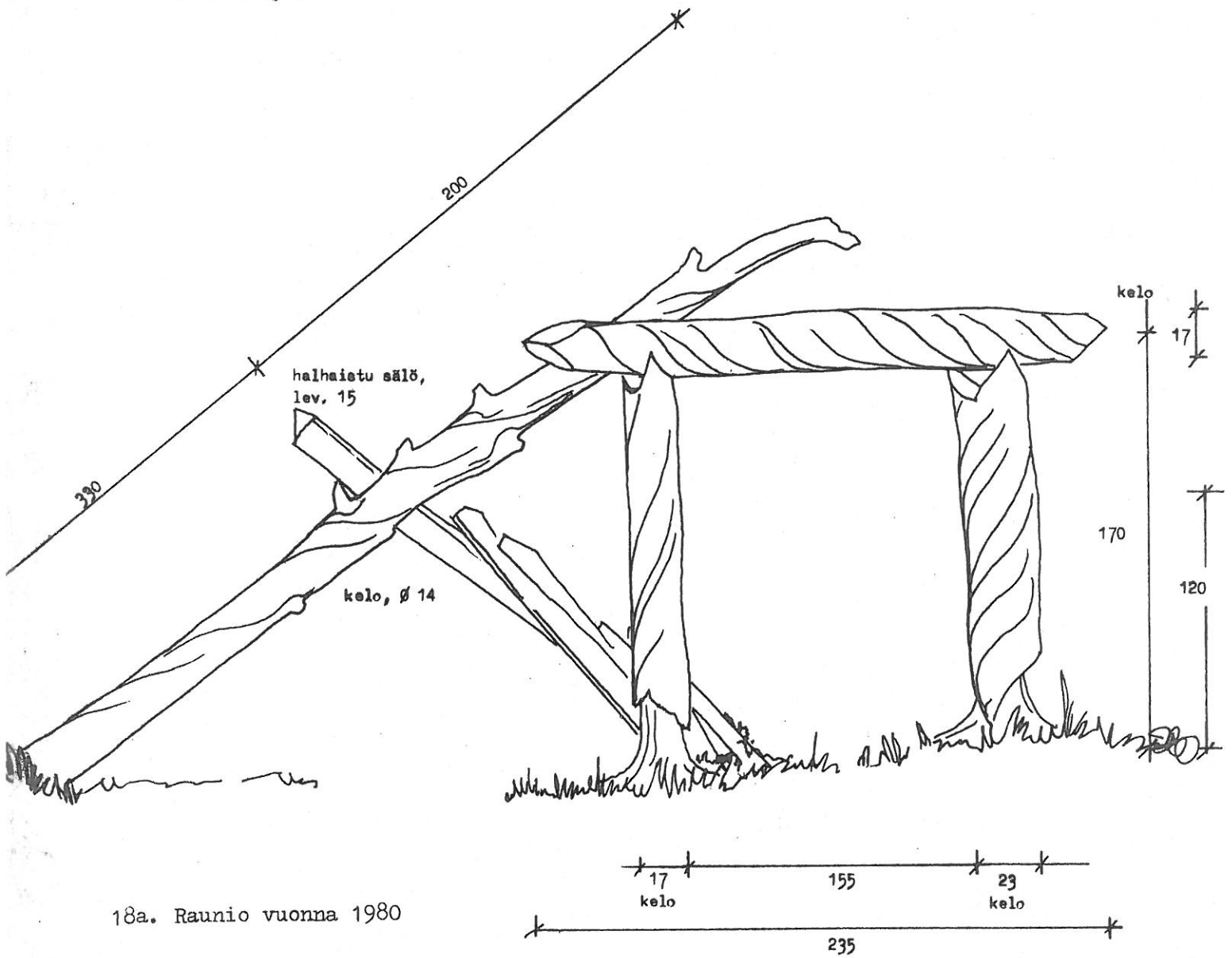

17b. Sivulta 1 : 20

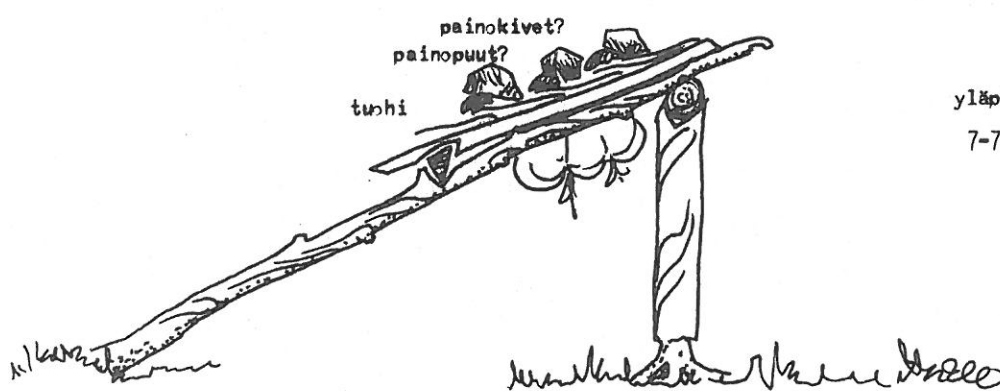

Kuva 18.

Ahvonseljän katos

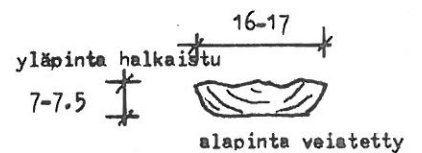

18a. Raunio vuonna 1980

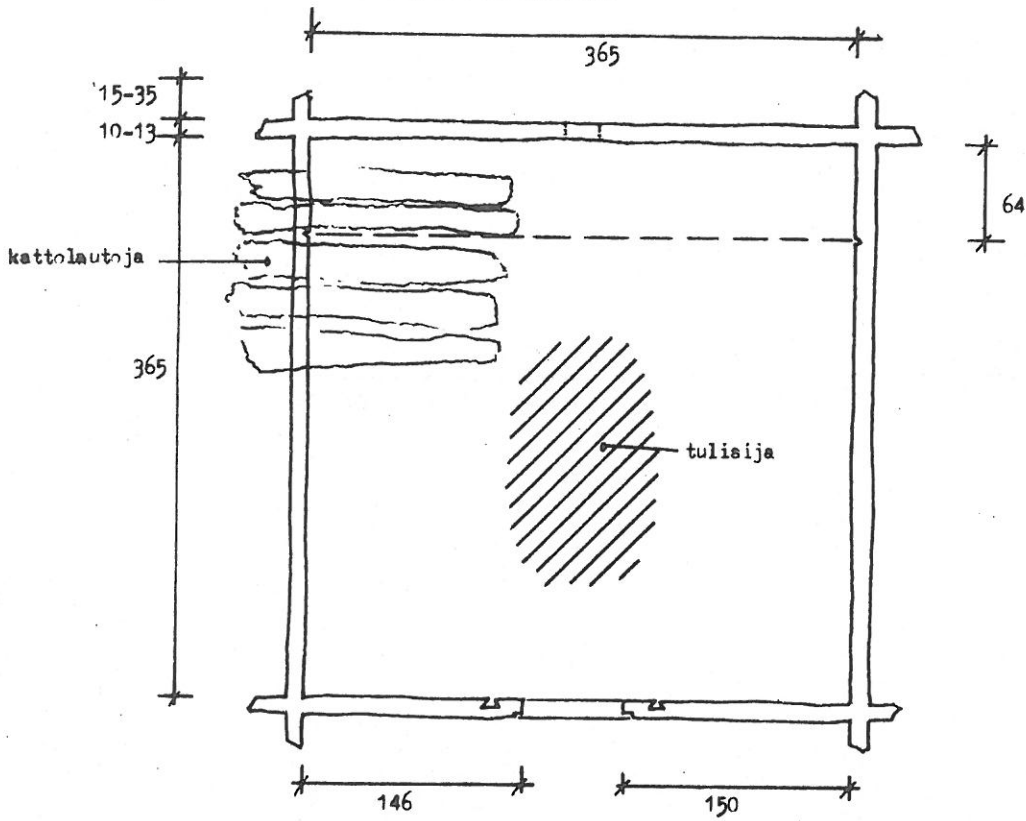
18b. Rekonstruktioehdotus, sivulta

18c. Kattolauta

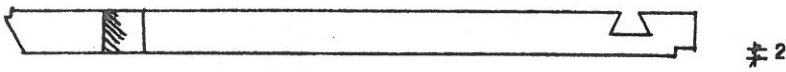

Kuva 19.

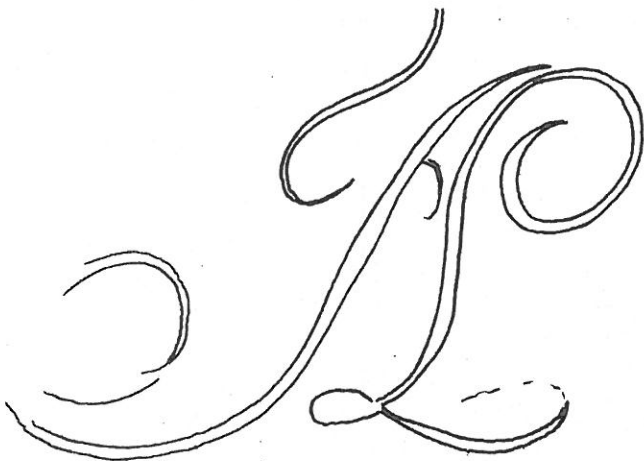
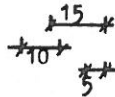
Helanderin Kotajärven raunio

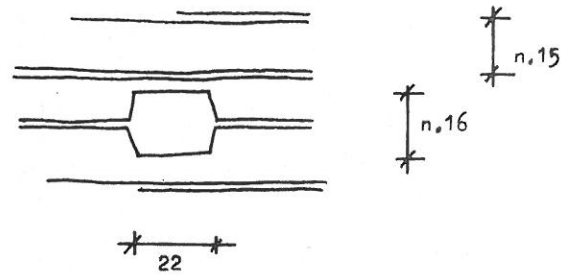
19a. Pohjapiirros
1 : 50
Vain ilmoitetut
mitat on mitattu

19b. Oviseinän hirsi päältä 1 : 20

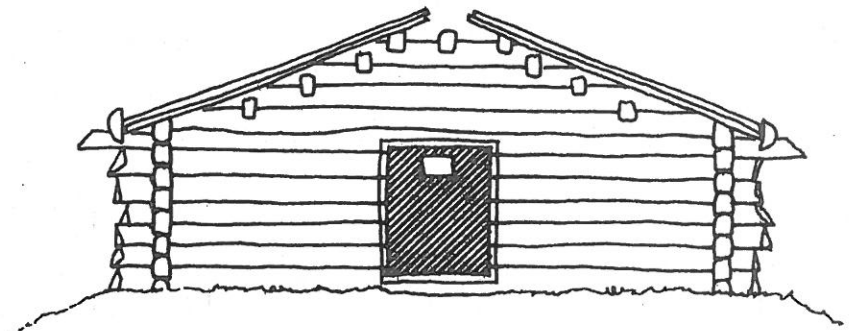
19c. Seinäkaiverrus 1 : 1

19c. Peräseinän räppänä 1 : 20

19c. Seinäkaiverrus 1 : 1

19d. Rekonstruktiokuvitelma 1 : 50

Kuva 20.

Kotajärven kolttakentän ympäristö

Polkuviitat

1 : 20 000

Kaiverrettuja puuvittoja, malli A.3.2.

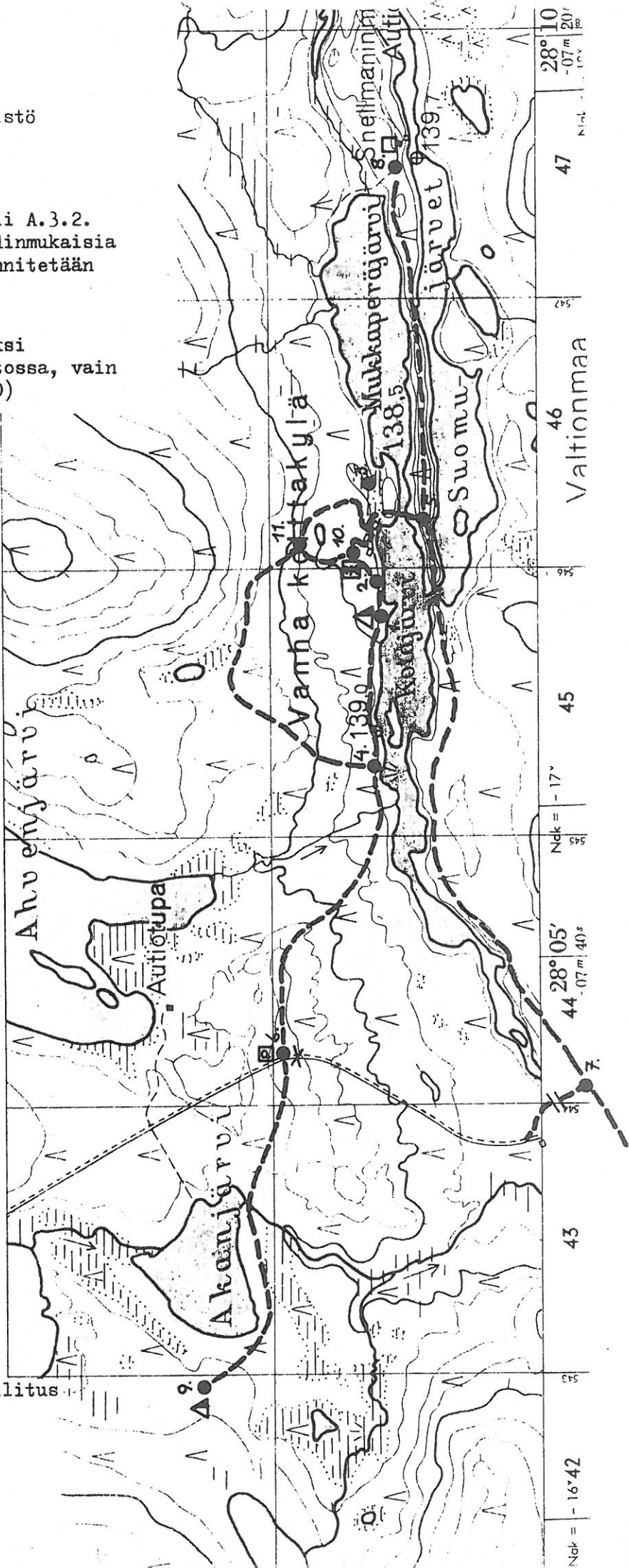
Symbolit tarkoittavat standardinmukaisia 9x9cm tunnuskilpiä, jotka kiinnitetään viittaan

- | = viitan pää suora
- < = viitan pää sahattu nuoleksi
- * = viitta on valmis ja maastossa, vain tunnuskilpi puuttuu (1980)

1.	▲ Kotajärvi	*
	☼ Kolttakenttä 0.4	> *
	< ▲ Kuutusjärvi 3.5	*
2.	< ☼ Kolttakenttä	✗ *
3.	☼ Kolttakenttä	✗ *
	< ▲ Kotajärvi 0.6	*
4.	☼ Kolttakenttä 0.9	>
	< ▲ Kuutusjärvi 3.0	
5.	< ☼ Kolttakenttä 0.4	
	< ▲ Kuutusjärvi 4.3	
	🏠 Snellmanin maja 1.5	>
	< 🌊 Kahlaamo 0.3	
6.	☼ Kolttakenttä 2.2	>
	▲ Kotajärvi 1.8	>
	< ▲ Kuutusjärvi 1.7	
7.	☼ Kolttakenttä 2.8	>
	< 🌊 Kahlaamo 0.2	
8.	🏠 Snellmanin maja	
	☼ Kolttakenttä 1.9	>
9.	▲ Kuutusjärvi	
	☼ Kolttakenttä 3.9	>
	▲ Kotajärvi 3.5	>
10.	☼ Kolttakenttä	✗
	🌊 Kolttapolku 0.9	>
	🌊 Eräpolku 2.8	>
11.	< 🌊 Kolttapolku 0.3	
	🌊 Eräpolku 2.2	>

Yhteensä 27 viittaa
11 eri paikassa

Pohjakartta © Maanmittaushallitus

28° 10' 28" N
16° 42' 00" E

47

46

45

44° 28' 05" N
17° 05' 40" E

43

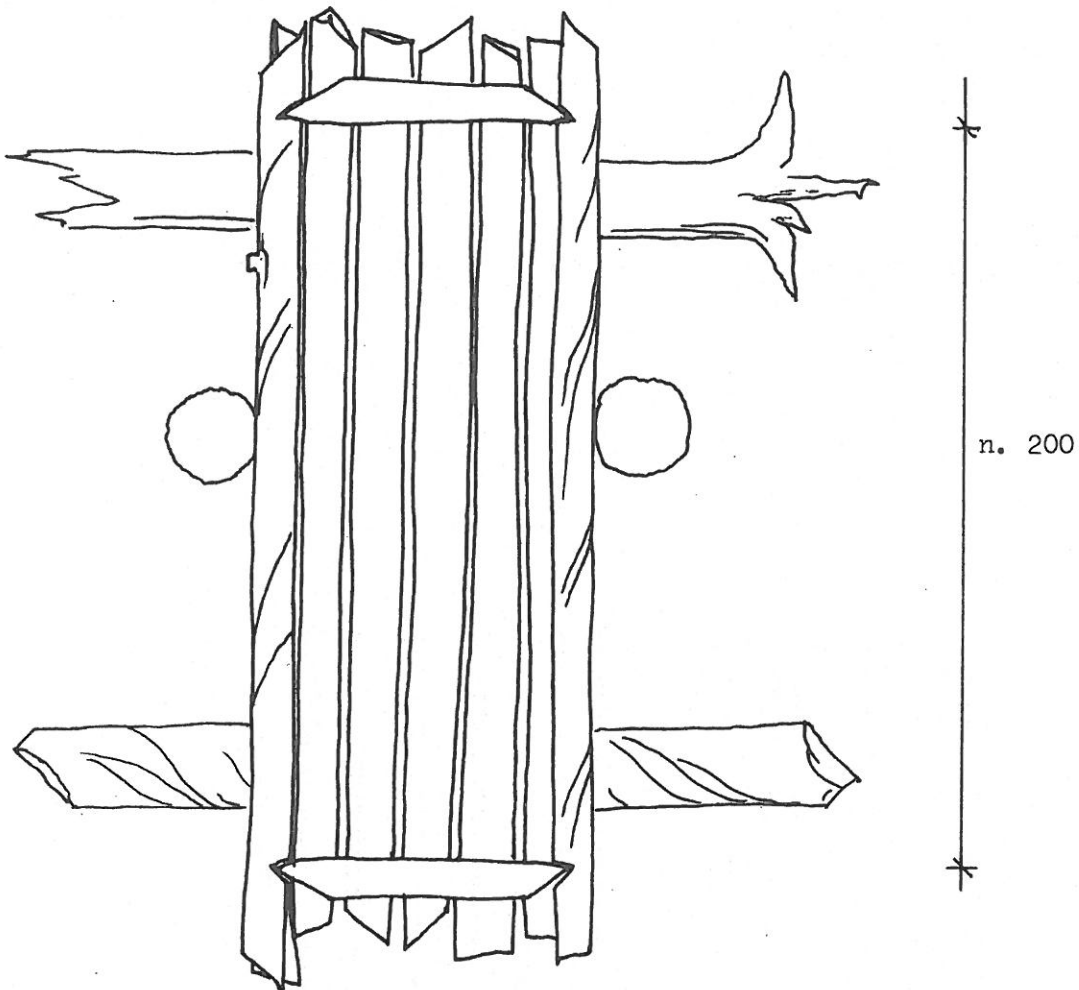
Ndk = - 16° 42'

Ndk = - 17° 05'

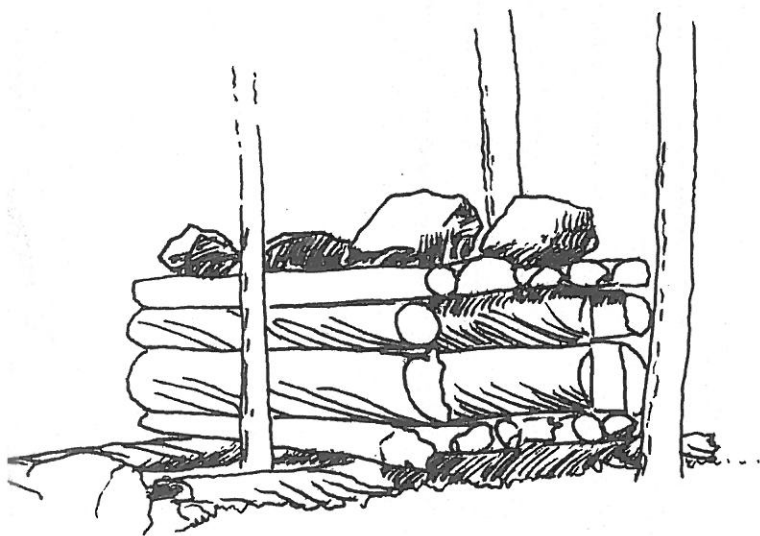
Valtionmaa

Kuva 21.

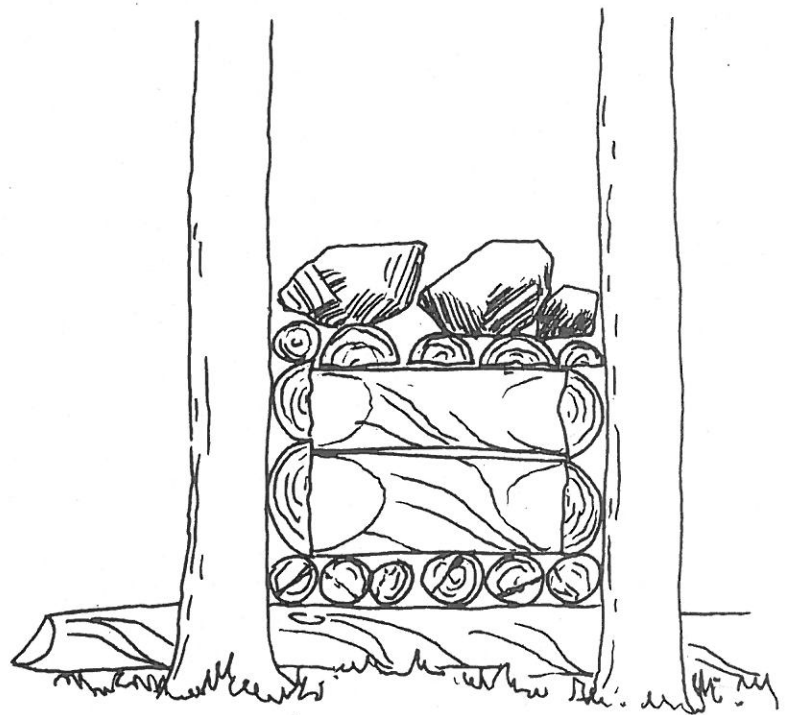
Purnu, Pietari Semenoffin mukaan

21 a. Avattuna päältä

21 c. Valokuvasta

21 b. Valmiina päädystä